БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. АВГУСТ 23 ВТОРНИК № 197 (4681)

Өртээ 20 көп

СЭТА-ныҢ ДЫҢНАДЫЫ

Совет эртемиҢ болгаш техниканыҢ шылгараҢгай чедишкини

Дириг амытаннар төөгүде бир-ле дугаар Черге менди ээп четкилеп келген

Бир хонук иштинде кылыр дээн шинчилел программазы доозулган соонда база дириг амытаннарныҢ амыдырал байдалыныҢ болгаш корабль-спутниктиҢ иштинде системазыныҢ таарымчалыг ажылдап чоруп турарыныҢ дугайында медээлер алдынган соонда ону оруундан бээр бадар дугайында команданы берген. Корабль-спутник 18-ки дескинниҢ кылып чорда ол команданы берген. Корабль-спутниктиҢ башкарылга системазы болгаш ооҢ тормоз тургузуу бедик ылавылалдыы-биле ажылдай берген болгаш ук корабльдиҢ дүшсүн дээн районунга кээп дүжерин хандырган. ОоҢ черге кээп дүшкениниҢ санап каан черинден хажааны 10 хире километр болган.

4600 килограмм деңзилиг корабль-спутник (чедиргичи ракетаныҢ сөөлгы чадазынын деңзизин санаваска) болза, чылыгдан тускай камгалалдыг тургаш, черниҢ атмосферазын чедишкиннии-биле эртип келген. Корабль-спутник болгаш ооҢ хоорулган дуржулга кылыр амытаннарлыг хааржаа черге таарымчалыы-биле кээп дүшкен.

ОларныҢ кээп дүшкен черинге медицина болгаш техниктиг ажылдакчыларны самолёттар, вертолёттар чедире берген.

Дуржулга кылыр дээн бүгү дириг амытаннар, ооҢ иштинде Стрелка болгаш Белка деп ыттар ужудуушкуннуҢ болгаш черге кээп дүшкенинин соонда кадык эки болгулаан.

Амгы үеде космиктиг ужудуушкундан ээп келген дириг амытаннарны бүгү талалар-биле шинчилеп турар. Чогаадып кылган аппаратура ол дириг амытаннарныҢ ужудуушкунга таарымчалыг амыдыралын хандырган.

Мынчангаш, октаргай делгеминге 700 муҢ ажыг километр ырак ужудуушкунну кылган дириг амытаннар төөгүде бир-ле дугаар Черге таарымчалыы-биле ээп келген болуп турар.

Совет эртемденнериниҢ, инженерлериниҢ, техниктериниҢ болгаш ажылчыннарныҢ генийи-биле чогаадып кылган космиктиг корабльди салып үндүргени болгаш ооҢ черге ээп келгени бөмбүрзектер аразыныҢ делгеминче кижиниҢ ужудуп чоруурунуҢ бетики медээзи болуп турар.

Октаргайже баштайгы аян-чорукчулар Черде ээп келген

Космиктиг ийги корабль-спутник бистиҢ бөмбүрзээвисти 17 катап дескиндир ушканынын соонда Черде дүшсүн дээн районунга ээп чедип келген. Октаргайже аян-чорукчулар Белка болгаш Стрелка деп ыттар болгаш өске-даа дириг амытаннар база Черге таарымчалыы-биле ээп келгеннер.

Ол корабльди салып үндүрген турда боттандырган медицина-биология талазы-биле кайгамчыктыг ол чаа шинчилелдиҢ баштайгы түннелдерин СЭТА-ныҢ корреспондентизинге ССРЭ-ниҢ Эртемнер академиязындан дыҢнатканы мындыг:

Космиктиг корабльдиҢ иштинге Белка болгаш Стрелка деп ыттар-биле кады элээн каш күскелер болгаш крысалар база аян-чорук кылып чораан. Ол «пассажирлериҢ» аразынга ымыраалар, үүштер, мөөгүлер, анаа каракка көзүлбес суг үүштери болгаш чамдык үүштериҢ үрезиннери база бар турган. Дириг организмнерге октаргай радиациязынын ыраккы салдар байдалын сөөлүнде барып оларга шинчилеп көрүп болур дээш ол амытаннарны октаргайже чоруткан турган. Ыттарны эртемденнер үргүлүү хайгаарап көрүп турган. Оларны телевизорлар экраннарынга көрүп турган. Херек кырында алырга, ужудуушкуннуҢ чамык кезээнге БелканыҢ болгаш СтрелканыҢ амыдыралы шинчээчилериниҢ караанга көстүп чоруп турган. Шинчээчилер амытаннарныҢ хевирин, оларныҢ шимчээшкиннерин көрүп турган болгаш ыттарныҢ бирээзинин чемненип турган үеин база көрдүүнүп демдеглеттинген.

Дириг амытаннарныҢ физиологтуг кол хүлээлелеринин дугайында билигни бээр аппаратура черле ылавылалдыы-биле ажылдап чораан. УжудуушкуннуҢ үеинде электрокардиограммныҢ хөй санныг бижилгелери алдынган, чүректин ажылы, хан базыышкынынын деннели, тынышкынныҢ дүргени болгаш шынар байдалы база дириг амытаннарныҢ шимчээшкини демдеглеттинип бижиттинген. Ол бүгү медээлер корабльден Черже радио дамчыштыр алдынган.

КорабльдиҢ ужудуушкунунуҢ үеинде долгандыр турар байдал: барометрлиг базыышкын, температура, агаарныҢ шыгы болгаш составы автоматтыг боттандыртынып турган.

Корабльден алдынган материалдарны баштайгы ажылдап кылганыныҢ херечилеп турары болза, корабль-спутникке черде амыдыралбиле чоок болуп турар байдалды дириг амытаннарга тургускан турган. ОоҢ өске онза ылгал болза деңзи чоктуҢ байдалы турган. Ынчаарга деңзи чок байдалга-даа амытаннар дүргени-биле чаңчыга бергеннер.

Дириг амытаннар чораан харжакты Черге айыыл чокка дүжүреринин системазы эки ажылдаан дээрзин эртемденнер сеткил ханыышкыны-биле демдеглээннер. Космиктиг корабльдиҢ «пассажирлери» ам база Черде. Амгы үеде амытаннарны бүгү талазы-биле шинчилээри болгаш хөй санныг эртем талазы-биле материалдарны ажылдап кылыры чоруп турар.

(СЭТА).

„Октаргайже аян-чорукчу“ дириг амытаннар Москвада эки ээп чаныП келгеннер

Кижи төрелгетениниҢ амыдыралында анаа өвес ужур-уткалыг болуушкун-биле —корабль-спутниктиҢ болгаш ооҢ хоорлу берген дуржулга кылыр дириг амытаннарлыг хааржактыҢ Черге ээп келгени-биле холбашкан дыҢнадыглар база тодаргай медээлер улуг сонуургалды болдуруп турар. Августуң 21-же дүне дириг амытаннарны — «октаргайже аян-чорукчуларны» Москвага эккелген.

Октаргай делгеминге төөгүге көстүп көрбээн биологтуг шинчилелдиҢ киржикчилериниҢ Черге ээп келгениниҢ баштайгы минуталарынга холбашкан айтырыгларны СЭТА-ныҢ корреспондентизи ССРЭ-ниҢ Эртемнер академиязынга салган.

ХамыктыҢ мурнунда дуржулга кылган Белка болгаш Стрелка деп ыттарныҢ мага-бот байдалы эртемденнерни сонуургадып турар. Дириг амытаннар боттары-ла МоскваныҢ черинге кээп дүжер билек оларныҢ байдалыныҢ дугайында бүгү-ле карадалдарны арыдыпканнар. Олар ол дораан-на таныш кижилеринге эргеленип, чассып эгелээн. Мынчангаш ужудуушкунну ыттар кончуг эки эрттирген-дир, ылаңгыя организмге улуг үүктешкини тургузуп турар ооҢ сөөлгү төнчү кезээн олар эки эрттирген-дирлер деп түүнелди орта-ла кылып болур турган. Ол үүктешкилер дээрге, чижээлээрге, атмосферага ужудуушкун аппарадын тормозтап турда дүргедээшкин дээн ышкаш факторлар-биле холбашкан. АмытаннарныҢ канчап турарынын, хире байдалынын болгаш ниити хевириниҢ талазы-биле алырга, олар боттарынын ужудуушкунунуҢ төнчү кезээн кончуг эки эрттиргеннер деп түүнеп болур. Дириг амытаннар черге ээп келир билек-ле демдеглеттинген байдалы, тускай эртемниглериҢ түүнели-биле алырга, ужудуушкуннарга белеткелдерни кылып турарынын үеинде чер кырынга шенелделерге көстүп турган байдалдардан черле ылгал чок болган.

Бажыңынга чедип келгенин эскерип каан, дириг амытаннар дораа-ла «боттарынын ажылынче» кирипкеннер болгаш хамыктың мурнунда чаагай чемни чий бергени билдингир. Ыттар харын-даа оларныҢ боттарынга черле таарышпас халда ышкаш чемни хенерген сонуургай бергеннер. Ыттар ваннага кончуг амырап эжингеннер болгаш ооҢ соонда улам хөглей бергеннер.

ОоҢ соонда физиологтуг тодаргай шинчилелди чорутканы (электрокардиограмма болгаш өске-даа) ук амытаннар кончуг эки байдалда турарын көргүскен.

Октаргайга чоруушкунну болгаш ужудуушкунну өске-даа биологтуг амытаннар база эки эрттиргеннер. Чижээлээрге, октаргайныҢ делгеминден ээп келген күскелер оларга берген чемни кызымаа-биле чип узуткааннар. Өске-даа амытаннар базала ындыг эки байдалда болгулаан. Октаргай делгеминче ужудуушкунче ап чораан үүштериниҢ бирээзи чечектелип үргүлчүлевишаан турары солун.

Бо ужудуушкунга киржип турган биологтуг амытаннарны шинчилеп көөрү үргүлчүлеп турар.

Коммунистиг ёзу-биле тиилелге

Космиктиг ийги агаар кораблин октаргай делгеминче «Стрелка» болгаш «Белка» деп шола аттарлыг ыттарны аңаа олурткаш салып үндүрген база ол корабль, аңаа олурган ыттар дедир ээп чаныП келген дугайында дыҢнадыг чеди чылдың Тывада чаа тудугларының бирээзи болур «Тывакобальт» комбинаттың, эр, херээжен бүгү ажылчыннарының кайгамчык улуг өөрүшкүзүн, сорук кириишкинин болгаш чоргаарланыышкынын болдурган.

Совет эртемниҢ болгаш техниканыҢ чедип алганы кайгамчык чаагай ол тиилелгези чүгле совет кижилериниҢ эвес, харын депшилгелиг бүгү кижи төрелгетениҢ дүрүм ёзугаар улуг өөрүшкүзүн хайныктырган. Ынчаарга капиталистиг делегейниҢ кожайы мен дээр АКШ-ныҢ техниктиг деннели Совет ЭвилелиниҢ техниктиг депшилгезиниҢ деннелин кажан-даа чедип ап шыдавас. Чүге дээрге, ирип-чыдып, өлүп бар чыдар империалистиг күрүне система тургузуу эртемниҢ болгаш техниканыҢ депшилгезин боой тудуп турар болгай.

Космиктиг ийги совет корабльди октаргай делгеминче ийи ыттар-биле кады салып үндүргеш, оларныҢ кадык, менди дедир черже хондуруп алган совет эртемденнерге, инженер-төхниктиг ажылдакчыларга, мадырлыг совет ажылчын аңгыга чүректиҢ ханызындан изиг байырны чедирбишаан, өөрүп четтириишкинни илергейлеп.

О. СИЯМБИЛЬ,
«Тывакобальт» комбинатта коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири.

Америк шпиончу-ужудукчу Френсис Г. ПауэрстиҢ кемниг херээниҢ талазы-биле суд чорудулгазы

ШИИТКЕЛ ДОКТААЛ

Совет Социалистиг РеспубликаларныҢ өмүнээзинден ССР ЭвилелиниҢ Дээди судунуҢ мындыг составтыг Шериг коллегиязы: Даргазы — Шериг коллегиязының даргазы, ЮстицияныҢ генерал-лейтенантызы **В. В. Борисоглебский,** улус төлээлекчилери— артиллерияныҢ генерал-майору **Д. З. Воробьев,** ужар-чүүлдүҢ генерал-майору **Н. И. Захаров,** секретары—административтиг албанның майору **М. В. Афанасьев,** күрүнениҢ ялалакчызы — ССР ЭвилелиниҢ чингине прокурору, Юстицияның чингине күрүне чөвүлекчизи **Р. А. Руденко,** болчукчузу—Москва хоорайның адвокаттар коллегиязының кежигүнү, адвокат **М. И. Гринев** оларның киржилгези-биле 1960 чылдың август 17—19-та Москва хоорайга ажык суд хуралынга «КүрүнениҢ кемниг херектери дээш кеземче харыысалгазының дугайында» ССР ЭвилелиниҢ ХоойлузунуҢ 2 үүлүн ёзугаар буруудадып турары Американың Каттышкан Штаттарының хамаатызы, 1929 чылда төрүттүнген, Кентукки Штаттың Бурдайна хоорайының чурттакчызы, дээди эртемниг, Американың Каттышкан Штаттарының Төп разведка ЭргелелиниҢ «10-10» деп чажыт аттыг тускай разведка салбырының ужудукчузу Френсис Гарри **ПауэрстиҢ** херээн көрген.

Суд хуралынга херектиҢ көрдүнген материалдары-биле **илерээни болза:**

1960 чылдың май бирде Москваныы-биле 5 шак 36 минута турда Совет ЭвилелиниҢ агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериг кезээ Таджик ССР-ниҢ Кировабад хоорайының районунга хамааты ужар-үүлдүҢ самолёттарының чедип шыдавазы 20.000 метр бедик ужудуп, ССР ЭвилелиниҢ күрүне кызыгаарын үрээн билдинмес самолёттуг илередип тыпкан.

ЧурттуҢ агаардан халдаашкынга удур камгалалының шериг кезектери улуг үлетпүр төптериниҢ болгаш чугула камгалал черлериниҢ кырыбиле ужудуп чоруп орган самолёттуҢ үүлгедиглерин серемчилелдии-биле хайгаарап турган, кажан үрекчи-самолёт Совет ЭвилелиниҢ девискээринче 2000 километр ханылап кирип келгенде, а термоядролуг чепсектиҢ үеинде бүгү-ниити тайбынның херээнге өлүмнүг уржүктар-биле кыжаанга ол ужудуушкуннуҢ кара сагыштыг характери үүгле ынчаарда мырыңай билдингир апарган. Совет чазактың дужаалын ёзугаар зениттиг ракеталарның батареязы Свердловск хоорайның районунга агрессчи самолёттуу 8 шак 55 минутада дужүр адып бадырган.

СамолёттуҢ парашют-биле шурай берген ужудукчузу черге дүшкен үеинде туттурган. Байысаалгага ол Американың Каттышкан Штаттарының хамаатызы — Френсис Гарри **Пауэрс** мен деп адаан.

Дүшкен самолёттуҢ бузундуларын көргениниҢ илерээни болза, улуг бедиктерге ужудуушкуннарны кылырына таарыштыр тускайлап чогаатканы болгаш шпиончу-разведка оналгаларны күүседиринге янзы-бүрү аппаратура-биле чепсеглээн, америк бүдүрүлгениҢ самолёду аңдара аттырткан болган.

Моон-биле холбаштыр ужудукчу **Пауэрсти** тудуп хорудаан болгаш Совет Эвилелинге удур шпионнаашкын талазы-биле буруудадып, кеземче харыысалгазынга киргген.

Суд хуралынга херектеҢ **Пауэрс** бодунуҢ шпиончу ажыл-чорудулгазының дугайында база 1960 чылдың май бирде ССРЭ-ниҢ агаар делгеминче шургуп кириишкин-биле холбашкан байдалдарының дугайында тодаргай өөктерин берген.

1950 чылда **Пауэрс** америк армияга бодунуҢ эки-туразы-биле киргеш, шериг-агаар күштериниҢ школазын дооскан болгаш улуг лейтенант деп шериг ат-биле Американың Каттышкан Штаттарының янзы-бүрү шериг-агаар баазаларынга ужудукчу болуп турган.

1956 чылда **Пауэрсти** Американың Төп разведка Эргелели бедик ужудуушкуннарга онза разведка оналгаларын күүседир, кылдыр элэдип алган.

Американың Каттышкан Штаттарының Төп разведка Эргелели-биле ийк чыл хуусаалыг чажыт керээнге чарганыының сөөлүнде, шпиончу ажыл-чорудулгазы дээш Пауэрске хөй шалыны — айда 2500 долларны доктаадып берген. Ол, тускай белеткелди эрткен болгаш Адан хоорайның (Турция) чоогунда Инджирликте америк-турк шериг баазазында турар «10-10» деп чажыт аттыг разведка ужар-үүл кезээнче чоруткан.

«10-10» деп бөлүк болза Американың Каттышкан Штаттарының шериг база хамааты разведкаларының тускай каттыжыышкыны болур болгаш совет агаар делгеминче чорудуп турар разведчик-самолёттарның дузазы-биле ССР Эвилелинге удур шпионнаашкына соругдаттынган дээрзин суд илередип доктааткан.

1956 чылдан эгелээш Пауэрс «10-10» деп аттыг бөлүктүҢ командириниҢ даалгазын ёзугаар Турция, Иран, Афганистандан Совет ЭвилелиниҢ кызыгаарларын дургаар шпиончу ужудуушкуннарны үргүлчү чорудуп келген. 1958 чылдың майда **Пауэрс** Американың Каттышкан Штаттарының Төп разведка Эргелели-биле чажыт керээнiҢ хуусаазын ийи чылга, а 1960 чылдың январьда база бир чылга узаткан.

ХеректиҢ материалдарындан, херектен ПауэрстиҢ өөктериниҢ илереттингени болза, 1960 чылдың май бирде Совет ЭвилелиниҢ агаар делгеминче ооҢ боттандырган кемниг шургуушкуну ооҢ ырак мурнунда-ла чогумчулалдыы-биле белеткеттинген болган.

1960 чылдың апрель 27-де Пауэрсти «10-10» бөлүктүҢ командири америк полковник Шелтон болгаш «У-2» самолётту ужудуушкунга белеткээрибиле томуйлаттырган бөлүк техниктиг ажылдакчылар-биле кады Американың Каттышкан Штаттарының шериг-агаар күштериниҢ транспорт самолёдунга олуртуп алгаш, Инджирлик баазадан Пакистанда Пешавар аэродромга чедирген турган.

Бо чылдың апрель 30-де өске ужудукчу «У-2» самолётту Турциядан олла аэродромга чедирип эккелген, ук самолётка олуруп алгаш, **Пауэрс** ССР ЭвилелиниҢ агаар делгеминче шургуушкунну боттандырар ужурлуг турган.

1960 чылдың май бирже дүне полковник Шелтон Пещавар, Араль далай, Свердловск, Кяров, Архангельск, Мурманск маршрут-биле Совет ЭвилелиниҢ девискээринiҢ кыры-биле 20.000 метр бедик ужудуп эртер болгаш 1958 чылда-ла **ПауэрстиҢ** танышканы Норвегияда Буде аэродромга хондурар деп даалганы **Пауэрске** берген.

Совет черниҢ кыры-биле ужудуп эртпишаан, **ШелтонуҢ** даалгазын ёзугаар **Пауэрс** аэрофото-чурукту тырттырар болгаш ССР ЭвилелиниҢ агаардан халдаашкынга удур камгалалының радиолокациялыг станцияларының ажылдарын тырттырары-биле тускай аппаратты айыттынган пунктуларга ажылдадыр ужурлуг турган. **ПауэрстиҢ** онза кичээнгейи ийи пунктуларже көрүнген турган, оларныҢ бирээзинде ракеталар салып үндүрер старт шөлдери, а өскезинде онза чугула камгалал бүдүрүлгезин тургускан боор деп америк разведка бодап турган.

Пауэрс аңаа даасхан кемниг херектеҢ **Пауэрс** аэрофото-чурукту тырттырар болгаш ССР ЭвилелиниҢ агаардан халдаашкынга удур камгалалының радиолокациялыг станцияларының ажылдарын тырттырары-биле тускай аппаратты айыттынган пунктуларга ажылдадыр ужурлуг турган. **ПауэрстиҢ** онза кичээнгейи ийи пунктуларже көрүнген турган, оларныҢ бирээзинде ракеталар салып үндүрер старт шөлдери, а өскезинде онза чугула камгалал бүдүрүлгезин тургускан боор деп америк разведка бодап турган.

Пауэрс аңаа даасхан кемниг херектеҢ херээнiҢ талазы-биле суд чорудулгазы ооҢ иштинде Стрелка болгаш Белка деп ыттар ужудуушкуннуҢ болгаш черге кээп дүшкенинин соонда кадык эки болгулаан.

Амгы үеде космиктиг ужудуушкундан ээп келген дириг амытаннарны бүгү талалар-биле шинчилеп турар. Чогаадып кылган аппаратура ол дириг амытаннарныҢ ужудуушкунга таарымчалыг амыдыралын хандырган.

Мынчангаш, октаргай делгеминге 700 муҢ ажыг километр ырак ужудуушкунну кылган дириг амытаннар төөгүде бир-ле дугаар Черге таарымчалыы-биле ээп келген болуп турар.

Совет эртемденнериниҢ, инженерлериниҢ, техниктериниҢ болгаш ажылчыннарныҢ генийи-биле чогаадып кылган космиктиг корабльди салып үндүргени болгаш ооҢ черге ээп келгени бөмбүрзектер аразыныҢ делгеминче кижиниҢ ужудуп чоруурунуҢ бетики медээзи болуп турар.

Пакистанда Пешавар аэродромдан көдүрүп үнгеш, **Пауэрс** айыткан маршрутту ёзугаар АфганистанныҢ девискээринiҢ кыры-биле база Совет ЭвилелиниҢ кыры-биле 2000 ажыг километр ужудуп эрткен. **Пауэрстин** өөктериниҢ ангыда, «У-2» самолёттуҢ бузундуларынын тывылган болгаш судка киирип келгени америк ужудуушкуннуҢ чуруу, «10-10» бөлүктүҢ штурманы майор ДулоктуҢ ол чурукту айтып, демдеглээн маршруду, а ол ышкаш самолёттан хайгаарап көрүп чораан ССР ЭвилелиниҢ чамдык чугула камгалал бүдүрүлгезин маршрут чуруунга **ПауэрстиҢ** киирген бижимелдери болгаш демдеглелдери бадыткан турар.

Самолётту мырыңай аңдара аткан үеинге чедир ужудуушкуннуҢ бүгү дургузунда **Пауэрс** тускай разведка аппарадын ажылдадып, чугула камгалал бүдүрүлгелерин фото-чурукка тырттырып, чурттуҢ агаардан халдаашкынга удур камгалалының чепсектериниҢ радиолокация тургузуттарының медээлерин бижип чораан.

Арткан фотоплёнкаларны чугаан көргениниҢ илерээни болза, судтаттырып турар **Пауэрс** «У-2» самолёттан ССР ЭвилелиниҢ үлетпүр болгаш шериг бүдүрүлгелерин — завоттарны, складтарны, нефть шыгжаар черлерни, орук харылзааларны, демир орук көөрүглерин болгаш станцияларны, электри дамчыдылгаларының шугумнарын, аэродромнарны, шериглер турар черлерни болгаш шериг техниказын чурукка тырттырып алган болган.

ССРЭ-ниҢ Дээди судунуҢ Шериг коллегиязының эргезинде киргени, Совет ЭвилелиниҢ девискээрин 20.000 метр бедиктен ук судтаттырып турар **ПауэрстиҢ** хөй санныг тырттырган чуруктары үлетпүр бүдүрүлгелериҢ характерин, демир орук көөрүглериниҢ конструкциязын, аэродромнарда самолёттарның саныН болгаш ылаңгыя шериг техниказының ужур соругазын тодарадыр арганы берип турар.

Пауэрс чурттуҢ агаардан халдаашкынга удур камгалалының системазын илередип алыр соругга-биле ССР ЭвилелиниҢ чамдык радиолокациялыг станцияларының импульстарын магнитофонуг плёнкага бижээн.

1960 чылдың май бирде Совет ЭвилелиниҢ агаар делгеминче ужудуушкуннуҢ үеинде бо судтаттырып турар **ПауэрстиҢ** чыып алган медээлери болза эксперттериҢ кылган түүнелин ёзугаар алырга, Совет ЭвилелиниҢ хоойлу-биле тускай кадагалап турар күрүне болгаш шериг чажыды болурдур.

Совет девискээрге аргажоктуҢ кырындан хондурар ужурга таварышса самолётту узуткан чок кылырына хереглээр частыр тургузуглар-биле «У-2» самолётту дерип каан үүве. 1960 чылдың май 1-де ужудуп үнериниҢ мурнунда полковник **Шелтон** бир эвес Совет эрге-чагыргаларның холунга кирип, эрин-шаажылалга таваржы берзе, бодунуҢ амы-тынынга четтинериниҢ эргежок чугулазының дугайын бодаарын аңаа сургап турган деп, **Пауэрс** суд хуралынга өөгээн. ОоҢ ужурунда ол сорулга-биле полковник **Шелтон** хоранныг тускай инени аңаа берген.

Пауэрстен ону тудуп алыр үеинде хоранныг инеден аңгыда патроннарлыг даааш чок пистолетти, фин бижекти, балыктаар херекселди, үрдүүп алыр резин хемени, Совет ЭвилелиниҢ топографтыг чуруун, одаглар кыпсыр херекселдерни, медээ бээр шашкаларны, электри фонарыны, компасты, хирээни, аъш-чем концентраттарын, эмнерни, 7.500 рубль түүнүг совет акшаны болгаш үнелиглерни— алдын монеталарны, билзектерни, хол шактарын хавырып алган, **Пауэрстин** өөгүн ёзугаар алырга, ол үнелиглерни ССР ЭвилелиниҢ девискээринге «У-2» самолёт аргажоктуҢ кырындан хонар ужурга таварышса совет кижилерни хээлилээринге хереглеттинер турган-дыр.

Американың Каттышкан Штаттарының шериг-агаар күштеринге хамааржып турар самолётту бо чылдың май бирде совет ракета кезектериниҢ андара атканын бадыткап турар өске-даа херечилел үүлдерни Дээди судтуҢ Шериг коллегиязы суд хуралынга база шинчилеп көрген.

Дүжүр аттырткан самолётта ооҢ хамааржыр күрүнезиниҢ демдектери чок турбуже, самолёттуҢ арткан буузундуларын болгаш аңаа бар турган аппаратураларны шинчилеп көргенинге үндезилээш, эксперттер ол самолёт болза, «Локхид» деп америк фирманың бир турбореактивтиг шимчедикчилиг, «У-2» хевириниҢ үи четпес разведчик болур деп түүнелди бергеннер.

Аппараттарда болгаш самолёттуҢ кезектериндe янзы-бүрү америк фирмаларның демдектери илереттинген, оларны ёзугаар, чижээ, турбореактивтиг хөделдирикчини «Пратт-Цитни» фирмага, октаар агрегатты болгаш электри херекселдерни «Гамильтон-стандарт» болгаш Дженерал-электрик» фирмаларга белеткээни билдингилээн. Оон аңгыда аппараттар Американың Каттышкан Штаттарының шериг ведомстволунга хамааржыр дугайын херечилел турар демдектер оларда база бар болган.

Судтадыкчы Пауэрске көргүскен херечилел үүлдерни бо чылдың май бирде Совет ЭвилелиниҢ агаар делгеминче ооҢ, ПауэрстиҢ шургудун кирип келгени «У-2» самолёдунга хамааржырын ол танып бадыткаан.

Судтадыкчыдан хураап алгаш херекке капсырган, Пауэрс Френсис ГарриниҢ адынга бижээн ооҢ № AF-1.288.068 шынзылгада Американың Каттышкан Штаттарының камгалал министерствозунуҢ тускай демдээ болгаш «Американың Каттышкан Штаттарының камгалал министерствозу» деп бижимелдер бар болгулаан.

Ынчангаш америк фирма «ЛокхидтиҢ» «У-2» хевирлиг разведчик-самолёду Американың Каттышкан Штаттарының шериг-агаар күштеринге, а судтадыкчы Пауэрс Американың Каттышкан Штаттарының Төп разведка ЭргелелиниҢ чажыт агентизинге хамааржыр деп чүве суд хуралынга бүрүн тодаргайы-биле илереп доктааттынган.

Пауэрс болза америк чазактың чөпшээрели-биле боттандырар, Американың Каттышкан Штаттарының Төп разведка ЭргелелиниҢ кара-сагыштыг бодалдарының дыҢнаңгыр күүседикчизи турган.

Пауэрс ССР ЭвилелиниҢ агаар делгеминче шургуп киргеш, Совет ЭвилелиниҢ күрүне талазы-биле бүрүн эргезин үреп, кол-ла бодалы ракетаның турар шөлүн илередип, билип алыры болуп турган шпиончу соругазы-биле ооҢ девискээринiҢ кырынга ужудуп чоруп турган буруузун боду билингген.

Судка байысааткан херечилер В. П. Сурин, А. Ф. Черемисин, Л. А. Чужакин, П. Е. Асабин олар Свердловск хоорайның районунга самолеттуҢ андарлып батканын болгаш боттарының тудуп, чепсээн хураап алганы парашютизиниҢ черге дүшкен өйүн хайгаараанын өчээннер. Тудуп алган кижизи Пауэрс болган.

Пауэрсти буруудаткан херекти көргеш, ССР ЭвилелиниҢ Дээди судунуҢ Шериг коллегиязы болза, америк шериг самолёттуҢ-разведчик ужудуушкуун күрүне бүрүүзүнүҢ девискээринiҢ кырында туруп турар агаар делгеминге ол күрүненiҢ онза бүрүн эргелиин доктааткан, улустар аразының эргезинiҢ ниити хүлээп көрдүнген принциптерин үреэн кем-буруулуг үүл кылдыр демдеглээн. Агаарга ужудуушкунну таарыштырар дугайында 1919 чылдың октябрь 13-те Париж конвенциязынга хүлээп алдынган ол принцип болгаш ооҢ сөөлүндеги элээн хөй өске-даа улустар аразының дугуржулгалары янзы-бүрү күрүнелернин, ооҢ иштинде ССР ЭвилелиниҢ болгаш Американың Каттышкан Штаттарының-даа национал хоойлуларында чарлаттынган.

Улустар аразының харылзааларының ыдыктыг болгаш дээп болбас принцивин үрээр чорук бо үеги байдалдарда улустарның бүгү-ниити тайбынына болгаш айыыл чок чорунга шуут кыжаныышкынны болдурар.

Чамдык күрүнелер атомнуг болгаш водородтуг чепсектерлиг болуп турар, ол чепсектерни соругазынга дүрген чедирип болур аргалыг апарган, шериг техниказының хөгжүлдезинiҢ бо үеги деннелинде Совет ЭвилелиниҢ девискээринiҢ кырынга шериг разведчик-самолёдунуҢ ужуудуушкуну болза шериг халдаашкынының шуут эгези бооп болур. Американың Каттышкан Штаттары агаарга чоруур хайгааракчы бомбардировщик-самолёттар иштинге водородтуг бомбаларны доктаамал тургускан, баш удур төлевилеттинген соругга-биле Совет Эвилелинге бомбалыг согуушкун таварыштырарынга кезээде белен деп америк генералдар медеглеп турар үениҢ байдалдарында ол чорук улам-на айыылдыг болуп турар.

Ындыг айыылдыг байдалдар турда судтадыкчы ПауэрстиҢ бо чылдың май бирде боттандырганы Американың Каттышкан Штаттарының агрессчи актызы бүгү-ниитиниҢ тайбынынга кыжаныышкынны болдурган. Судтадыкчы Пауэрс Совет ЭвилелиниҢ агаар делгеминге агрессчи ёзу-биле разведчик-самолёттуг халдааш, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чидиглендиреринче үгланган Американың Каттышкан Штаттарының реаксылыг чагырыкчы бөлүктериниҢ ырак үеге таарыштырган хоралыг бодалдарын күүсеткенинге чигзинигнин чогун Дээди судтуҢ эргезинде бар материалдар бадыткап турар.

Совет ЭвилелиниҢ девискээринiҢ кырынга америк самолёт чылча шаптырган дугайты медээни Совет чазактың баштынчызы Н. С. Хрущев бо чылдың май беште ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ сессиязынга дыҢнаткан соонда, Американың Каттышкан Штаттарының күрүне департаментизи совет кызыгаарны америк самолёт үрээн фактының «бүрүн туруп болурун» хүлээп көргеш, бүгү делегейниҢ хөй-ниитизиниҢ сеткилбодалын будулдурарын оралдашкан.

Эртем-шинчилел кылып чораан дижири «У-2» самолёт бодунуҢ угшининден таварылга болуп өскээр чоруй барган дээр дугайты аэронавтиканың болгаш космиктиг делгеминiҢ шинчилелиниҢ эргелелиниҢ база күрүне департаментизинiҢ мегe-хуурмак медеглелдери ол сорулгага барымдаа болган.

ССР ЭвилелиниҢ Дээди СовединиҢ сессиязынга май чедиде берген допчу харыызында эш Н. С. Хрущев ол бадыткалдарның мегезин сойгалап илередткен.

ООҢ сөөлүнде америк удуртукчулар — президент Эйзенхауэр, ораакчы президент Никсон болгаш күрүне секретары Гертер олар совет денискээринiҢ кырынга америк самолёттарның шпиончу ужудуушкуннары болза Американың Каттышкан Штаттарының бодап кылган политиказының чамдык кезээ болурун билингеннер.

Ынчангаш Американың Каттышкан Штаттарының удуртукчулары өске күрүнелерниҢ бүрүн эргелерин үреп хажыткаанын болгаш оларга удур шпиончу чоруу күрүненiҢ тускай политиказы болурун боттары чарлап дыҢнатканнар.

ССР ЭвилелиниҢ агаар делгеминче «У-2» самолёттуг май бирде агрессчи халдаашкынын чазактар баштынларының парин өөгүлел хуралын үзер, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун «ооҢ дайынынын» төгелеңгени болгаш бүгү улустарның көөр хөөну чок үүлү болган политиказын катап диргизер дээш, Американың Каттышкан Штаттарының реаксылыг бөлүктери баш удур белеткээнин дараазындагы болуушкуннар бадыткаан.

Совет ЭвилелиниҢ кожазы чурттарының девискээрлеринде, ооҢ иштинде Турциянын, Иранның, Пакистанның болгаш Норвегияның девискээрлеринде шериг баазаларын болгаш аэродромнарны Американың Каттышкан Штаттары агрессчи соругазынга ажыглавайн турда, ПауэрстиҢ бодунуҢ алган шпиончу даалгалары күүсеттинмес турганын Совет ЭвилелиниҢ Дээди судунуҢ Шериг коллегиязы илередип доктааткан.

Американың Каттышкан Штаттарының чазаа Турцияны, Ираны, Пакистанны, Норвегияны болгаш өскеДаа күрүнелерин ийи талакы шериг дугуржулгаларынга киприштиргеш, ол күрүнелерин Совет Эвилелинге удур агрессияның кирижкичилери болдурбушаан, айыылдыг өөчүк-чоңгээчи үүлгедиглерин чорудары-биле ол чурттарның девискээрлериндe шериг баазаларын тургускулап алган.

ХеректиҢ материалдарын, херексел болгаш өске-даа херечилелдерни, эксперттериҢ түннелдерин көрүп, судтадыкчының болгаш херечилериниҢ өөктерин, күрүне мурнундан ялалаккының, болчукчунуҢ чугааларын дыҢнааш, а ол ышкаш судтадыкчының сөөлгү өөгүн алгаш, ССР ЭвилелиниҢ Дээди судунуҢ Шериг коллегиязы болза, АКШ-ныҢ Төп разведка эргелелиниҢ Совет Эвилелинге удур шпиончу даалгаларының шуут күүседикчизи судтадыкчы Пауэрстин ол эргелелдиҢ чажыт агентизинге үр үе иштинде ажылдап келгенин, а 1960 чылдың май бирде Американың Каттышкан Штаттарының чазаанын даалгазы-биле тускай чепсеглеттинген «У-2» деп шериг разведчик-самолёт-биле ССР ЭвилелиниҢ агаар делгеминче халдап киргенин база тускай радиотехника болгаш фотография аппараттарының дузазы-биле Совет күрүненiҢ күрүне болгаш шериг чажыды болур, стратег ужур-дузалыг медээлерин чыып, ынчангаш, «Күрүнеге удур кемниг-херек үүлгеткенин дээш кеземче харыысалгазының дугайында» ССР ЭвилелиниҢ ХоойлузунуҢ 2 үүлүнде көрдүнген аар кемниг-херекти үүлгеткенин ССРЭ-ниҢ Дээди судунуҢ Шериг коллегиязы илередип доктааткан.

ООҢ-биле кады, ук херектиҢ бүгү байдалдарын, оларның удур-дедир харылзааларның иштики бүүрелин үнелеп, база бодунуҢ буруузун ПауэрстиҢ ак-сеткилдиг билингенин база үүлгеткен херээн шуут минних көргенин өөренип көргеш, кижиниҢ кижизиг көөрүнүҢ социалистиг принциптерин барымдаалап, РСФСР-ниҢ Кеземче чорудулга хоойлузунуҢ 319 болгаш 320 үүлдерин удуртулга болдургаш, ССРЭ-ниҢ Дээди судунуҢ Шериг коллегиязының **шиидери болза:**

«Күрүнеге удур кемниг-херек үүлгеткени дээш кеземче харыысалгазының дугайында» ССР ЭвилелиниҢ

Партийжи удуртулганы күштелдирер

Бо чылдың август 17-де Бии-Хем районның бүгү коммунистериниң хуралы болган. Анда СЭКП Бии-Хем райкомунуң ажылының дугайында отчётту партия райкомунуң секретары эш К. Дордуп-оол кылган.

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар, чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш демисешпишаан, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чамдык түннелдерни чедип алган. СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бюрозунуң (оон бирги секретары турган эш Савкинниң) практиктиг удуртулгазында улуг четпестерниң бары, ооң хараазы-биле партийжи-организастыг, политик-массалыг ажылда, ажыл-агый, культура тургузуушкунунда улуг четпестер сөөлгү үш чылдарда улажып келгени хуралга илерээн.

Партия райкомунуң удуртулгазында четпестерни әдип, анаа дузалаар талазы-биле СЭКП өбкому каш удаа хемчеглерни ап, ылаңгыя районнуң колхозтарын организас ажыл-агый талазы-биле быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни удаадараа айтып келген. СЭКП өбкомунуң ол айтыышкынын ажыл-херек кырынга боттандырар талазы-биле партия райкому, райкүүском боттуг хемчеглерни албаан. Ооң чылдагааны-биле көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң деңнели ам-даа чавыс, районнуң колхозтары сан-хөө талазы-биле берге байдалда туруп турар. Ажылчы чоннуң ортузунга политиктиг ажыл сандаргай байдалда турбушаан.

СЭКП райкому, ооң бирги секретары турган эш Савкин, райкүүском, ооң даргазы эш Агбан колхозтарның ажыл-чорудулгазының иштинче ханы кирип, оларны организас, ажыл-агый талазы-биле улам ынай быжыглаарын хандырып шыдаваан. СЭКП райкомунуң чамдык удуртур ажылдакчыларының ажыл стилинде доктаамал әвес, әренгейлээр, дүү-далаш-биле әргий шавар, дендезе дужаап хөректээр практика барын коммунистер шынныг шүгүмчүлээн. Бо бүгү четпестерни чок кылып, ажылдың стилин әде тургузар хемчеглерни алырының улуу, эш Савкин харын бодун өрү көрдүнүп, мөгаттынарын оралдажып турган.

Август 1-де медээ әзугаар алырга, район күрүнеге эът садар талазы-биле алган хүлээлгезин чүгле 34 хуу, сүттү—52,5 хуу, дүктү—64,5 хуу күүсеткен. Районда көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары эштер Баукова, Саара, Горева, Новикова болгаш өскелериң-даа дуржулгазын бүдүрүлгеге нептередир талазы-биле хемчегни албайн турар. Мал ажылын хөгжүдүриниң планын мыыстыг бода малды—101,7 (ооң иштинде инектиин—91,6) хуу, хаваннынын—93 хуу, хойнуун—85,3 хуу күүсеткен.

Районнуң ажылчы чоннарының алган хүлээлгезин әзугаар алырга күрүнеге ам-даа 1196 тонна эътти садар ужурлуг. Ол ышкаш сүт бүдүрелиниң көргүзүглери эрткен чылдың

☆

Бии-Хем районнуң бүгү коммунистериниң хуралы

★ ★

август 1-де байдалдан 6 хуу кудулаан, а «Искра» болгаш «Хадын» колхозтар дүк бүдүрерин 1959 чылдыындан 12—20 хуу кудулаткан.

Колхозтарда малдың чаш төлүн камгалап ап турарының хуузу база дыка куду. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхоз июль 1-де түннел ёзугаар алырга төрүүр 100 хойга онаштыр 27 хураган алган. Төрүүр малдарны тарын боозадырының ажылы, зооветеринарияның профилактиктиг, кадыкшылдыг хемчеглери районда кончуг багай тургустунган.

Пиитиниң малын сөөлгү чылдарда четчир санныг чем-биле доктаамал хандырбайн келген. Ооң чылдагааны-биле чүгле эрткен кыжын безин районда 10728 баш мал өлген, малдың чаш төлүнүң 20,7 хуузу хораан. Мал чеми белеткээр ажыл амгы үеде базы багай чоруп турар. Августуң 16-да район сиген белеткээриниң планын чүгле 18,1 хуу, а силосту — 9,1 хуу күүсеткен. Колхозтарда болгаш совхозта мал чеминге будук-бүрүнү барык белеткевейн турар. Ол ышкаш мал ажылынга механизацияны шингээдир талазы-биле ажыл дыка багай чоруп турар.

Районнуң тарылга шөлү сөөлгү чылдарда калбарып турар болза-даа, чер ажылының культуразында, тарылганың шынарында улуг четпестер бар. Харын чамдык таварылгада эрткен чылдардан безин багай болуп турар. Чижээ, сорттуг үрезин-биле тараан шөлдериниң хуузу бо чылын 1959 чылдыындан 20 хуу эвезээр. 1957 чылда гектардан дүжүт ортумаа-биле 12,7 центнер, а 1959 чылда 11,4 центнер болган. Ол ышкаш чазын удур андарып тарыырының хуузу база көвүдеп турар. Чижээ, 1959 чылда 6760 гектар турган болза бо чылын 9128 гектар четкен. Бо чорук бедик дүжүттү алырынга улуг шаптыкты болдуруп турар.

Районда амгы дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел база багай чоруп турар. Август 10-да байдал-биле алырга 74 комбайндан чүгле 27 септеттинген, көдээ ажыл-агыйның өске-даа машина, техниказының септелгезинде улуг четпестер бар. Оларның ажалдазы болгаш адилели багай. Ол ышкаш тудуг ажылында база улуг четпестер бар. Район бо чылын 68 бажың тудар планындан кылганы чүгле 13. Школа, ясли чижектиг чүгүлө объектилериниң тудуглары онза хожудап турар.

Ажыл-агыйга удуртулганың кошкаандан районнуң колхозтары сан-хөө талазы-биле сөөлгү үеде улам бергедеп, оларның бөөр өрези көвүдеп турар, учёт, отчёттуң байдалында сандаргай чорук тургустунган. Ол ышкаш районнуң үлетпүр, коммунал хандырылга болгаш чамдык өске-даа черлериниң ажылында улуг четпестер бары хуралга илерээн. Районнуң улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының ажылында чамдык чүгээр түннелдер бар-даа болза өөредилгежизидилгелиг ажылда, профилактика, кадыкшылга ажылдарында улуг четпестериниң барын коммунистер шынныг шүгүмчүлээн.

СЭКП райкомунуң талазындан партия әге организацияларын сула удуртуп, оларга практиктиг дуза көргүзер талазы-биле четпес ажылдап турган. Партия райкомунуң бюрозунуң болгаш партия әге организацияларының ажылында бир кол четпес чүүл болза үндүрген шиитпириниң күүселдезиниң хыналдазын организаставайн турарында. Ол ышкаш кадрларны шын шилип алырынче, гаарышгыр тургузарынче болгаш оларны өөредип, өстүрериниче база хошкак сагыш салып келген. Партийжи-политиктиг ажылда, политчыдыышкын системазында, пропаганда болгаш лекция ажылдарында четпестерни, ылаңгыя ооң амыыралдан хоорук, кызыы чоруун СЭКП райкомундан ам-даа чок кылып ап шыдаваан. Көдээ ажыл-агый билиглерин, мурнакчы дуржулгаларны нептередирин, әртем атеисчи пропаганданы болгаш чоннуң оргузунга агитацин ажылын дыка хошкак чорудуп келген.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш партия әге организацияларының талазындан колхозтарның болгаш совхозтуң ажыл-чорудулгазын четпес удуртуп турар. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң удуртур ажылдакчылары колхозтарга шоолуг барбас, чорза-даа далаш кадында киргеш чаныптар, боттары организакчы ажыл кылбас болуп турган чижектерни хуралга санал берген эштер чугаалаан.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң ажылында мындыг улуг четпестерниң кол чылдагааны СЭКП райкомунуң, ооң бирги секретары турган эш Савкиниң, райкүүскомнуң, ооң даргазы эш Агбанның партийжи принципиалдыг негелде чогунда, ажылдың иштинче кирбейн, әзу барымдаалап турганында, үндүрген шиитпириниң хыналдазын боттандырбайн, кадрлар-биле ажылды ала-чаягаар байдалче киргенинде. Партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды кошкадып, колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле улам быжыглаарынче кичээнгейин сулараткан, партия райкомунуң талазындан Советтерни, профәвилел болгаш комсомол, өске-даа хөй-пиити организацияларын хүн бүрү удуртурун кошкаткан турган.

Партия райкомунуң, ооң бюрозунуң ажылында четпестерни илереттпишаан, ону дарый чайладырының годаргай хемчеглерин айыткан делгереңгей доктаалды районнуң бүгү коммунистериниң хуралы хүлээп алган.

* * *

Районнуң бүгү коммунистериниң хуралынга организастыг айтырыг дугайын чугаалашкаш, СЭКП Бии-Хем райкомунуң составын соңгаан.

СЭКП райкомунуң пленумундан райкомнуң бюро кежигүннерин, кежигүннерингe кандидаттарны соңгаан. Райкомнуң бирги секретарынга эш **А. М. Градобоев**, ийиги секретарынга эш **К. Ч. Дордуп-оол**, секретарынга эш **С. М. Байыр-оол** оларны соңгаан.

Тараа дээш демиселдиң шиитпирлиг үезинде күжениишкинни каш дапкыр дыңзыдар

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң ховуларында чаа дүжүттүң тарааларының ажаап алыышкыны хүн бүрү калбарып турар. Август 22-ге чедир 700 ажыг га тарааны тавычалай кескен. 80 ажыг ганы подборщик-биле бөлдүрүп бастырган. Баштайгы бастырган тараалар күрүнеиниң шыгжавырынче кирип турар. Ам 100 ажыг тонна тараа дужааттынган.

Кызыл хоорайдан совхозтуң тараазын сөөртүр машиналар кончуг өвөөш барган. Ынчангаш комбайнарның бастырган тарааларын хүлээп алыры дыка саадап турар. Чедериниң күр черлериниң шаңналын хүлээп алыр транспорт ам чүүдендаа артык негеттинип турар.

Чурукта: Комбайнның бастырган тараазын автомашинаже труп турары.

Фото **В. Лутковтуу.**

* * *

Эгелээр мурнунда байдал

Каа-Хем районда «Бурунгаар» колхозтуң шөлдеринде багай әвес дүжүт четчип, быжып, механизаторларны болгаш тараажыларны ажаалдаже кыйгырып турар. Калбак-Дагның, Хайырлыгның, Кара-Сугнуң ховулары хүрең-сарыг өң кирип, алдын күстүң тыныжын тына берген. Ол бүгү чурумалдар тараажыларның сеткил-сагыжын өөртүп, оларны ажыл-ишче доюлдуруп әгелээн.

Ындыг болза-даа колхозта дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел багай чоруттунган. Күрүне комиссиязы колхозтуң дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелин августуң 4-те хынап көргеш, ук ажыл-агыйны белен

ОБЛАСТА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ МЕДЗЗИ

(1960 чылдың август 20-де)

Районнарның колхозтары	Кескен тарааның хуузу	Бастырган тарааның хуузу
Чаа-Хөл	4,5	4,3
Бай-Тайга	3,8	3,7
Улуг-Хем	3,1	3,1
Каа-Хем	2,7	0,2
Сүт-Хөл	2,5	2,5
Таңды	2,0	2,0
Бии-Хем	1,6	0,7
Чөөн-Хемчик	1,2	1,2
Барыын-Хемчик	0,6	0,6
Тес-Хем	—	—
Эрзин	—	—
Өвүр	—	—
Совхозтар		
«Элегес»	4,4	4,4
«Межегей»	3,3	3,3
«УТКА 25 чылы»	2,0	1,7
«Барлык»	1,5	1,5
«Кызыл партизан»	0,7	0,1
«Тиилелге»	0,7	—
«Өөк»	—	—

Август 20-де область тарааның кезилдези 2,2 хуу, ооң иштинде колхозтарда 2,4 хуу, совхозтарда 1,8 хуу болган. Тарааның бастырылгазы область 1,6 хуу болган. Эрткен чылдың бо үезинде область тарааның кезилдези 8,7 хуу, бастырылгазы 3,8 хуу турган.

әвес деп санааш, кызза чогуур чүүлдерни актыга тодаргай айтып каан. Ооң бөөр каш хонуктар эрткен, ынчалзажок өскерилген чүве кончуг эвээш. Ховуларның корабльдери комбайнарның белеткелин чугаалавайн, өске белеткелди чугаалаан ажыыдаа чок. Хынала үезинде 14 комбайнарның чүгле 5-жи белен турган болза, ол шоолуг-ла өскерилге чок. Шыырак комбайнерлериниң бирээзи Виктор Борисовтуң «СК-3» комбайны дарганнаар бажың чанында кидин-ие септелгеде, Петр Фунтиковтуң «С-4» комбайны ооң бодунуң бажыныңын чанында база-ла септелгеде турар. Хайырлыгда сураглыг комбайнер эш Висляевтиң «С-6», эш Тадар-оолдуң «СК-3», эш Күдер-оолдуң «С-6» комбайннары ам-даа септеттинип турарлар. Ол ышкаш өске-даа черлерде комбайннарда үүрмек азы ол черниң удуртучуларыныы-биле алырга, «аар-саар» септелгелер ам-даа долу бооп турар.

Ооң ыңай чамдык тракторлар ам-даа белен әвес. Ажаалдага кирер 10 подборщиктериниң чүгле дең кезии белен. 4 жаткалар база шак ындыг байлалда. Автопаркты ам чаа-ла белеткеп турар. Чижээ, 14 автомашиналарның чүгле 6-зын септээн, ынчалзажок оларның куәовтарын тараа сөөртүрүнге таарыштырбаан, шаараш хевээр, «боттарывыстың машиналарывысты чүгле силос сөөртүрүнге таарыштырып турар бис, тарааны мобилизастаттынып келген машиналар-биле сөөртүр бис» деп гараж эргелекчизи эш Комлев биле механик эш Еремин олар медеглеп турарлар.

Колхоз төвүнде кол шаңда улуг сушилка бар. Анаа энир чылдан бөөр кижи холу дегбээн, хир-чамга алыскан хевээр. Ону ажылдадырынга 4 моторлар херек. Олар ам-даа чок. Оттулар чүүл ам-даа дүжүртүнмээн. Төп шанны үрелип баксыраан чинге-тараа болгаш бок-чам дуй баскан, ооң ашталгазын ам чаа чорудуп турар. Сушилканың өөжүнүң адаанда, сери алдында цемент долдур төп каан, ол ам-даа аштаттынмаан. «Бистиң ажыл-агыйжы эвезивисти мыя бо шаңдан-на көрүп алыр. Бо турган авточүдүрүкчүлерни бистер эш Семенок-биле чаа-ла септеп доозун тур бис. Кандыг-даа техниканың бичии-ле чүвези үрели берзе, септевейн октапкаш, чааны садып аар улус-ла болгай бис» деп механизатор Иван Борисов медеглээн. Шынап-ла ындыг авточүдүрүкчүлерни төп болгаш Хайырлыг шаңнарындан 3 чедир тып болур. Шаңнарда «ОС-3» деп тараа арыглаар үш машиналарның чүгле ийизи белен, а Хайырлыгда бир «ОС-3»-ту көндеп каапкан чыттышаан.

Техниканың белеткелинден аңгыда, организастыг ажылдың белеткели база четпес. Дүжүт ажаап алыышкынының ажылчы планы ам чаа-ла чогаттынып турар. Ооң хараазы-биле ажылдың участоктар аяы-биле кылыр хемчээли ам-даа билдинмес хевээр.

Ниитизи-биле колхоз дүжүт ажаап алыышкынынга ам-даа белен әвес. Ооң кол чылдагааны болза, ук ажыл-агыйда септелге базазы чок бооп турарында. Колдуунда токарь ажылдары саадап турар. Комбайнер эш Борисов кагдынган чыткан токарь станогун тып эккелгеш, эптеп тургузуп каан, ынчангаш артель чоргаарланып болур кайгамчыктыг эки токарь станоктуг. Ынчалзажок ону әлеп ажылдаар тускай эртемниг токарь кижи чок болганы-биле ол бүрүн күш-биле ажылдавайн турар. Ынчангаш механик эш Еремин биле комбайнер эш Борисов оларның ол станокка күженишкиниг ажылы дөмей-ле чедишпейн турар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга хожудаан чоруктун база бир чылдагааны болза, колхозтуң удуртукчулары эштер Прокудин биле Шогжал оларның септелгеже баш удур кичээнгей салбайн, чүгле сөөлгү хүннерде девидей бергениниң база хамааржыр. Ол ышкаш Сарыг-Септиң септелге-техниктиг станциязы база хожудаашкынының бир чылдагааны бооп турар. СТС-ке кирген колхозтуң чагыглары (колдуунда токарь ажылдары) ай чедир саадап турар. Колхозта септелге баазазы чогун билир хиреде-ле СТС директору эш Кудинов ук колхозка техниктиг дузаны көргүзеринге кичээнгей салбайн турар.

«Бурунгаар» колхозтуң баштаар чери ам ең шиитпирлиг хемчеглерни ап турган, бо хожудаашкынны чоокку хүннерде чайладыры—хүннүң ең чугула айтырыы болуп келген. Колхоз бо чылын шупту 4808 гектар шөлдүң тараазын ажаап алыр. Колхоз баштаар чери 2000 ажыг гектар черниң тараазын аңгылай ажаап алырын көрүп турар. Комбайнарның онаалгазы база амыр әвес: «Сталинец-6» комбайнга ортумаа-биле 350 гектар, «С-4» комбайнга 304 гектар.

Ажылдың ол белен әвес хемчээли механизаторларның, тараажыларның улуг күженишкиннерин, удуртукчуларның ең шиитпирлиг, организакчы ажылын негеп турар.

С. ТАМБА.

Политиктиг чырыдыышкынның четкизинде чаа өөредилге чылынга

Экономиктиг билиглерни—бүгү ажылчы чоннаога

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглеп турары болза, ам партия организацияларының кол кичээнгейин экономиктиг билиглерни пропагандалаарынче, бүдүрүлгениң социалистиг аргазының хөгжүлдезиниң хоойлуларын, ылаңгыя коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының болгаш бүдүрүлге харылзааларын улам ынай сайыырангайжыдарының өруктарын ханызы-биле өөренириниче угландырган турар ужурлуг. Амгы үениң байдалдарында экономиктиг пропаганда чеди чыл планын күүседир дээш демиселге чедишкиннерни чедип алырынга дузалап, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге чугула черни ээлээн турар ужурлуг.

Кызыл хоорайның партия организациязы амыыралдың негелделерингe дүүштүр бодунуң ажылын эде тургуспушаан, экономиктиг билиглерни пропагандалаарының чамдык дуржулгазын мөөнеп алган, ол чорук ажыл-агыйда удуртулганы экижидериниге болгаш күрүне планнарын күүседириниге дузалаан. 1959 — 1960 өөредилге чылында хоорайга политиктиг экономияның 7, тодаргай экономиканың 12 белгүмнери ажылдап турган, хоорайның экономиктиг школазынга болгаш марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң экономиктиг факультединге 250 партия, совет, ажыл-агый активи болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар өөренип турган. Удуртукчу кижи бодунуң билинн сокааал чокка бедидип, дуржулгазын сайыырангайжыдып турар черлерде ажыл-херек эки чоруп турар дээрзин амыыралдың түннээн дуржулгазын удуртулга белдурбушаан, СЭКП Кызыл хоорхому ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин массалыы-биле организастаар дугайында делгереңгей хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып әгелээн.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының болгаш транспортунуң ажылчын, албан-хаакчыларын экономиктиг өөредилгеге калбаа-биле хаара тударын чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс. Ол дугайында цехтерге, бригадаларга 50 ажыг әге экономиктиг бөлгүмнерни оранизастаарыга белеткел ажылы әгелээн. Новосибирскиниң дуржулгазын әзугаар ол бөлгүмнерни коммунистиг кижизидилгениң школалары деп адаар бис. «Бистиң сорулгавыс—коммунизм», «Бистиң цехке күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиериниң аргалары», «Бодувустуң бүдүрүлгевиске мурнакчы кандыг арганы нептередип болур бис», «Бистиң бүдүрүлгеде техниктиг депшилге» болгаш өске-даа темаларны ол школаларның программазынга киририн турар. Бүгү темаларны өөренирин цех, бригаданың амыыралы-биле шуут холбаштыр чорудар. Школаларны цехтериниң начальниктери, бригадирлер, мастерлер удуртур. Ындыг школалар күш-ажылды коммунистиг әзу-биле көөрүнге кижизиериниң, ажылчы чоннуң идеялыг дадылгазының эки аргазы болуп турар дээрзин дуржулга көргүскен, оларга өөренир чорук коммунистиг күш-ажылдың коллективтери болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарышты калбартырынга дузалап турар. Кичээлдерни тус-тус цех, бригада бүрүзүнүң ажылының байдалын барымдаалап тургаш чорудар. Школаларның удуртукчулары бүдүрүлгениң тус-тус алырларының аяы-биле консультацияларны ап турар болур. Өөредилге чылы доостуру-биле школаларның удуртукчуларының—мастерлериниң киирип келгенин әзугаар дыңзакчыларның разрядын бедидер.

Үлетпүр, транспорт, тудуг, садыг, харылзаа черлериниң ортумак удуртукчу ажылдакчыларын экономиктиг өөредилгеже хаара тудар сорулгабиле чурт база эът, сүт үлетпүрүнүң әргелелериниң, автотрестиң, «Тыва тудуг» трезиниң, харылзаа әргелелиниң, облфонун болгаш облпотребсоюзтуң чанынга адырлар аяы-биле экономиктиг школаларны тургузар. Бо 7 экономиктиг школаларга мастерлер, бригадирлер, прорабтар, цехтериниң начальниктери, магазиннер, столоваялар әргелекчилери, сан-хөө ажылдакчылары болгаш өскелер-даа өөренир. Ол школаларның удуртукчулары область албан черлериниң начальниктери болур. Пединститутуң башкылары оларга политиктиг экономияның талазы-биле лекцияларны номчуурун көрдүнген. Ынчангаш дыңзакчылар боттарының бүдүрүлге адырларының тодаргай экономиказын болгаш марксизм-ленинизмниң экономиктиг теориязын хандыр өөренир аргалыг болур.

Хоорайда партия, совет, профәвилел болгаш ажыл-агыйжы удуртукчу ажылдакчыларның экономиктиг билиглерин бедидер сорулга-биле марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң экономиктиг факультединиң дыңзакчыларының санын көвүдеп, бо чылын бирги курска 100 кижини хүлээп алыр.

Өөредилге чылының дургузунда мурнакчы дуржулганың, техниктиг депшилгениң база экономиктиг теорияның чугула айтырыгларының талазы-биле лекцияларның номчулгазын организастаар, адырлар аяы-биле экономиктиг конференцияларны эрттирер.

Өөредилгениң бүгү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап тургаш, экономиктиг теорияны, тодаргай экономиканы өөренириниче калбак массаларны хандырар, социалистиг экономиканың хөгжүлдезиниң хоойлуларын сайгарып билириниге ажылчы кижи бүрүзүн өөредир сорулганы салып турар бис.

Бо бүгү хемчеглерни боттандырар чорук СЭКП ТК-ның пропаганда дугайында 1960 чылдың январь 9-та үндүрген доктаалын күүседириниге баштайгы базым болур, пропаганданың дээштиг болурун болгаш ооң бүдүрүлгечи тодаргай түннелдерин чедип алырынга, ажылчы чоннарның күш-ажылчы идепкейин болгаш коммунистиг медерелиниң өөлдезинге дузалаар.

А. ЛЕПЕШКИН,
СЭКП Кызыл хоорхомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң директору.

Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» көдээ ажыл-агый артелиниң комбайнери Михаил Мешпей-оол тараа ажаап алыышкынын Аймырлыг ховузундан әгелээн. Ол, бодунуң «С-4» комбайны-биле хүнде 10 гектар тарааны кестирерин доктаамал ажыр күүседип турар.

Чоокта чаа аңаа бистиң тусай корреспондентивис чораан. Ооң-биле беседазынга эш Мешпей-оолдуң чугаалааны болза:

— Чаңгыс сып-даа тараа черге кагбас дээш ажылдаар бис. Мээн агрегадым бистиң колхозувуста эш Кенден Байыр-оолдуң «С-6» комбайнының агрегады-биле социалистиг чарышка кыйгырышкан болгаш сезонда 440 гектар тарааны ажаап алырын хүлээнген.

Чурукта: Михаил Мешпей-оолдуң комбайнны башкарып чорууру.

Фото **В. Уноловтуу.**

Румыниянын хосталганынын 16 чыл ою

☆

Николае ГУИНЭ
РУР-нун Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини

★ ★

Гитлержи дарлалдан чуртунун хосталганынын 16-гы чыл ою румын улус бөгүн байырлалдыг демдеглеп турар. Хостакчы Совет Армиянын чүткүлдүг шаап-халдалшкынынын байдалында 16 чылдар мурнунда бистин чуртувуска Румыниянын Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле тиилелгелиг чепсектиг турахалыышкын калбарган. Румыниянын Коммунистиг партиязы ону бүгү ажыл-чорудулгазы-биле белеткээн болгаш буржуаз-помещик тургузугга база фашистиг диктатурага улур, боттарының амыдыралчы эрге-ажыктарын болгаш демократтыг хосталгаларын камгалаар дээш, чуртунун национал хамаарышпас чоруу дээш ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның коммунистерниң удуртулгазы-биле үргүлчү чорудуп келген мзадырлыг демиселиниң боттаныр бүткени ол болган. Ол тиилелге болза фашистиг дарлалдан Румыниянын хосталганының болгаш Совет Армиянын гитлеризмни бүрүн чылча шаанын аңгыында өлүдүнүр аргалаг болган.

Шериг-фашистиг диктатураны дүжүргенин болгаш улусчу эрге-чагырганы тургусканы Румыниянын ажылчы чоннары боттарының чырыткыланчак улуг байырлалы кылдыр демдеглеп турар. «Август 23-түн хүну румын улуска эң улуг национал байырлал болуп турар, чүге дээрге август 23-түн хүну ооң амыдыралынга үндезин эргилде болган» деп Румыниянын Ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары эш Георге Георгиу-Деж чугаалаан.

Чурттун хосталганының соонда ооң бүдүрүкчү күштериниң шапкын өзүлдези эгелээн. 16 чылдарның дургузунда Румын Улус Республика чараш чаагай болган улам-на күштүг апарган. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында социалистиг бүдүрүлге харылзаалары калбарган болгаш быжыккан. Буржуаз-помещик Румыниянын бүгү 1938 чылдын дургузунда бергени хире хемчээлдиг продукцияны ам бистин үлетпүрүвүс 11-ле неделяларның дургузунда бүдүрүп үндүрүп турар. Чүгле 1956—1959 чылдарның дургузунда безин РУР-га 101 бүдүрүлгелер болгаш 93 цехтер туттунган, а 294 бүдүрүлгелерни чаарты дерээн болгаш алгыткан. Чоннун кижи бүрүзүнге онаштыр продукция бүдүрери чылдан чылче көвүдеп орар. Бо чылын чоннун кижи бүрүзүнге онаштыр электроэнергия ажылдан үндүрери 1938 чылдыындан барык 6 катап хөй болур, шой бүдүрери 6 ажыг катап, кач болгаш цемент бүдүрери 5 ажыг катап хөй болур.

Тараачыннарның аажок хөй нуруузу кооперацияның оруунга бүзүрелиг киргеш, көдээ ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чаартырынга идепкейлиг киришкен. Чуртка көдээ ажыл-агыйны кооперастаары колхозунда доозулган. Сөөлгү мөлчүкүү аңгыны — кулактарны — узуткаан, ынчангаш кижини кижи мөлчүүр чорукту чок кылган. Ам социалистиг экономика үлетпүрүү, транспорттуг, сан-чээли системазын бүрүн хаара тудуп, а көдээ ажыл-агыйда—тарыр шөлдериниң бештиден дөртүнден хөйү болгаш бүгү тараачын өг-бүлелериниң аажок хөй нуруузу хаара туттунган. Мынчангаш, социализмниң экономиктиг үндезини РУР-да тургустунган.

Бистиң чуртувуста социализмниң тиилелгези коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң маадырлыг ажылчын аңгывыстын, ажылчы тараачыннарывыстың болгаш интеллигенциявыстың төөгүлүг улуг чаалаа алыышкыны болуп турар. Ам чуртун хөгжүддезиниң чаа үе-чадазынче — социализм тургузуушкунун дөозарының үе-чадазынче — кирип турар бис.

Николае ГУИНЭ

Бо чылын август 23-түн хүнүнүн байырлалы кайгамчык улуг көдүрлүүшкүннүн байдалында эртип турар, чүл дээрге ажылчы чоннар, бистин бүгү улузувус Румыниянын Ажылчын партиязының чоохта болган III съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисежип турар. Съезд дээрге партияның болгаш бистиң бүгү улузувустун төөгүзүнге онза ужур-дузалыг болуушкун болган. Ол болза марксизм-ленинизмнин тугунун адаа-биле чуруттун ажылчы чоннарының чедип алганы болгаш бистиң чуртувуска социализмниң тиилээринге чедирип келген кайгамчык улуг чедишкиннериниң түңнелдерин үндүрген. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төлөөлекчилериниң съездиге чугаалаары ажыл-дүүмаңын шынчы найыралының сөстери Румыниянын ажылчы кижи бүрүзүнүн чүректеринге ханы үнелеп көрүүшкүнүү болдурган. «Бүгү делегейде коммунистер силерниң чедишкиннериңерге өөрүп турар, ниити одуругга, марксизм-ленинчи өске-даа партиялар-биле хол-холундан туттунчун алгаш, бистиң өөнүүвүс болгаш ажы-дүүмавыс—Румыниянын Ажылчын партиязы бүзүрелдиг базып бар чыдарынга чоргаарланып турар» деп ол чугаалаан.

Социализмниң материал-техникиг баазазын улам ыңай хөгжүдер, аар үлетпүрүү болгаш ооң чүрээ—машина тудуушкунун колдады хөгжүдүп турган, чуртту социалистиг ёзу-биле индустриализастаарын күзеннишкинниг темпилер-биле үргүлчүлээр, көдээ ажыл-агыйны коллективизастаарын доозар, улустун материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин бедидерин чедип алыр деп, кол сорулганы чуртун мурнунга партия тургускан.

1960—1965 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының талазы-биле директиваларны болгаш 15 чылдарда улус ажылчыннарының болгаш алган-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири 1959 чылдыынга деңнээрге 1965 чылдың төнчүзүнге чедир 40—45 хуу, а тараачыннарның боттуг орулгалары—барык 40 хуу өзер.

Чуруттун экономиктиг хөгжүлдези, социализм тургузуушкунунга румын улустун чедип алган чедишкиннери дээрге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң талазындан Румыниянга бүгү талалыг дузаламчы-биле болгаш ажы-дүүма кады ажылдажылга-биле чарылбас холбаалыг. Бистиң улуг өңнүүвүс—совет улустун бистиң төрээн чуртувуска дузаламчызын фабрикалардан болгаш заводтардан, лабораториялардан болгаш тараа шөлдериндеи, эртем-шинчилел албан-черлериндеи — чер-ле болгандан көрүп болур. Совет Эвилелиниңден Румын Улус Республика бирги чергениң үлетпүр дериглерин, демир рудазын, шойну, коксту, металлды болгаш машиналарны, чер-ле ынчаш чуртту индустриализастаарынга эргежок чугула чүүлдерни ап келген болгаш ап турар. Байлак совет дуржулганы шиңгээдип албыдыр мергежилди ССРЭ-ден алган. Бистиң чуруттарывыстың аразында турар ажы-дүүма кады ажылдажылга болгаш эш хуузунун дузаламчызы чүү-биле пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген.

Бистиң улузувус моон сонгаардаа ССРЭ-биле сырый харылзаага болгаш кады ажылдажылгага база ооң дузаламчызынга идегеп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдеринге болгаш социализм тургузуушкунун доозарынга аажок улуг рольдуг болур Галацкинин металлургия заводун тударда ССРЭ биске дузалаар. Румыниянын өскеда бүдүрүлге черлерин тударынга Совет Эвилели дыка хөй чүүлдерни бээр.

Бистерге көргүзүп турар бүгү талалыг дузаламчызы болгаш деткимчези дээш хостакчызы совет улуска румын улус ханы өөрүп четтирген болгаш бистиң партияларывыстың база улустарывыстың аразында тургустунган ажы-дүүма кады ажылдажылганың харылзааларының чаа илерели ында кылдыр көрүп турар.

РУР-нун чазаа социализмниң болгаш бүгү делегейде тайбыңның эргеажыктарынга таарышкан даштыкы политиканы чорудуп турар. Социализмниң өске-даа чуруттары-биле сырый чаңгыс эпке тургаш, бистиң чуртувус тайбың дээш, тайбың көжа-хелбээ турарының ленинчи принциптериниң тиилелгези дээш моон сонгаар-даа чүткүлдүг демисежир. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырына болгаш тайбыңны камгалаарынга бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни бүгү социалистиг чуруттар-биле кады бистиң чуртувус кылыр.

Балкан күрүнелериниң аразынга харылзааларны хөгжүдер болгаш атом база ракета чок зонаны Балканнарга тургузар дугайында Румыниянын чазаанын саналдары бүгүдеге билдингир. Ол саналдар ам кажангызындан-даа артык чугула апарган болгаш Балкан чартык ортулуктун чуруттарының хөй-ниитизинин кичээнгейниң төвүнде турар.

Тайбыңны камгалаарының хөрээнге салыышкын киирери улуг азы бичии-даа чурт бүрүзүнүң хүлээлгези болур деп Румын Улус Республика санап турар. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр, агрессчи бөлүктерниң кандыг-даа чимзениишкиннерин үзер, тайбын көжа-хелбээ турарының принциптерин амыдыралга боттандырар, бүгү делегейге быжыг тайбыңны тургузар дээш РУР-нун чазаа чайгылыш чок демисежип турар.

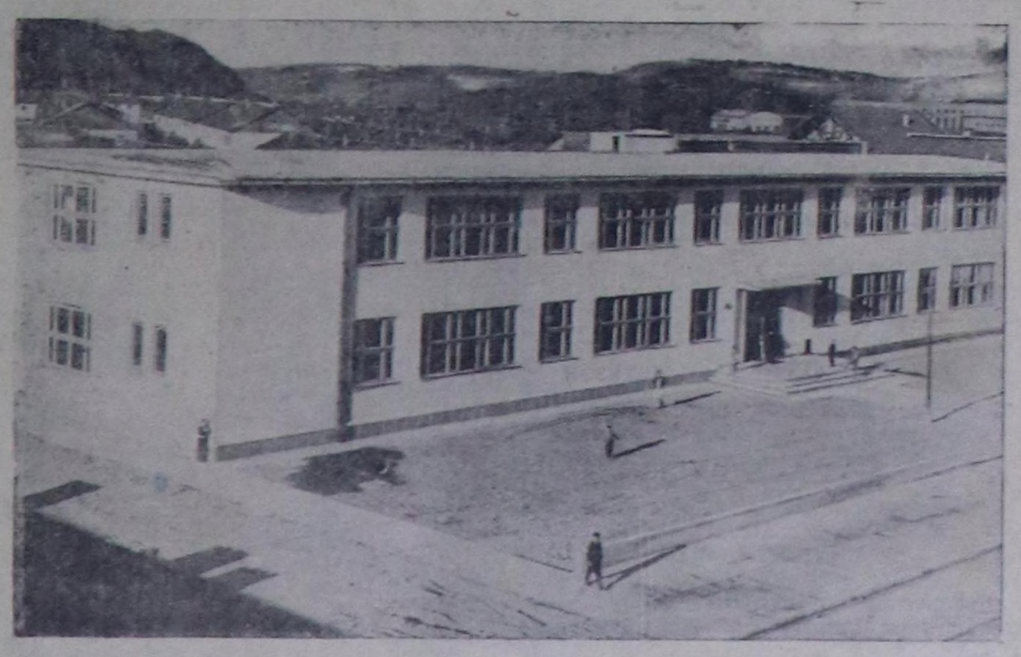

Улусчу эрге-чагырганың он алды чылдарының дургузунда эге, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң четкизи чуртта кайгамчык калбарган.

Чурукта: Тимижоар областың Лунка Помостулуй суурунда чеди чыл школазының чаа бажыңы.

Фото Аджерпрестии.

АМЕРИК УЖУДУКЧУ-ШПИОН ФРЕНСИС Г. ПАУЭРСТИҢ КЕЗЕМЧЕ ХЕРЭЭНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденконуң буруудадыр чугаазы

Америк ужудукчу-шпион Френсис Г. Пауэрсти судтап турар судта күрүне мурнундан буруудадылга кылып турар ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденко америк ужудукчу-шпион Пауэрсти судтап турар бо суд чорудулгазы чүгле херектен Пауэрстиң бодунун үүлгеткен кемниг деректерин сойгалап илередип турар эвес, харын улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга удур угланган калчаалыг кемниг херектерниң ёзулуг сорук киирикчилери болгаш организакчылары болуп турар АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң агрессчи кем-буруулуг үүлгедиглерин база эчизинге чедир илередип турардыр деп, бодунун буруудадыр чугаазынга медеглээн.

Совет чазак улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр болгаш чаа дайынның кыжаныышкынын болдурбас талазы-биле, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ турарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хемчеглерни чайгылыш чок шынчы болгаш шиитпирлиг чорудуп турда, Американың Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктери НАТО-нун киржикчилери хөй-хөй чуруттарның девискээрлеринде бодунун шериг баазаларын тургускулап алган, атомнуг болгаш водородтуг бомбалар чүдүрген самолёттарын агаарга үргүлчү тудуп, ядролуг чепсектиг чер адаанга шенеделерин дагын чорудар бодалдыының дугайын медеглеп, ядролуг чепсек-биле бундесверни чепсеглээр дугайында Аденауэрнин дайынзырак чазаа-биле сүлчээ кылып, чепсегленишкинни бүгү-ниити дүжүрер болгаш ракета-ядролуг чепсекти узуткаар талазы-биле хемчеглерге карак кызыл удурланып турар-дыр деп, Руденко демдеглээн. «Дайынның бизинге балансылаттынарының» политиказын хевээр артырарынче чүткүвүшаан, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери айыылдыг өнчүк-чөңгээлериниң оруунда туруп турар. Херектен Пауэрстиң 1960 чылдың май бирдеги дээрбечи агрессчи ужудуушкуну харын шак ындыг айыылдыг өнчүк-чөңгээ болган.

Бодунун өжегерээн бодан алган агрессчи үүлгедиглера бүгү-делегейниң мурнунга сойгаландыр илерей бээрге, АКШ-тың президентизи Эйзенхауэр, оралакчы президент Никсон болгаш күрүне секретары Гертер ССРЭ-ниң бот өрээзин үрээрин болгаш совет девискээрниң кырынга америк самолёттарның агрессчи шпиончу ужудуушкуннарын АКШ-тын чазааның болгаш президентизиниң бодунун дорт айтыышкынын ёзугаар боттандырып келген болгаш АКШ-тың күрүне талазы-биле сорулгалыг политиказы болун турар чүве деп, делегей харылзааларының төөгүзүнге туруп көрбээн албан ёзузунун медеглеттерин кылгылааннар. Оон уламындан АКШ-тың чазаа болза Совет Эвилелиниң девискээринче «У-2» самолёттун өнчүк-чөңгээлиг шургуушкунун бедик деңнелге чөвүлел хуралды үзеринге, «соок дайынның» байдалынче делегейни дагын киир тыырларына, улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чидиглендиреринге болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дугайында улуг күрүнелериниң чугаалажыышкынарын моондактаарынга чылдак кылдыр ажыглаар дээр бодунун ёзулуг бодалын бүгү делегейниң мурнунга көргүскен. Ынчангаш бедик деңнелге чөвүлел хуралды АКШ-тың чазаа үскен.

Сойгалаттырып илереттирген америк ужудукчу-шпион Френсис Гарри Пауэрстиң дугайында херек совет улустун болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилериниң аажок чидиг болгаш килеңниг көрүүшкүнүн хайныктырган, ынчаарга америк разведканың агентилериниң бирээзин шуут бодун гудуп, сойгалап илереткени Американың Каттышкан Штаттарының реаксылыг чагырыкчы бөлүктерин сойгалап илереткени база ол болган, ол бөлүктер болза боттарының чуртунун күрүне политиказын капиталистиг монополияларның эргеажыктары дээш оор ёзузунун, өнчүх-чөңгээлерниң, шпионнаарының сорулгалыг политика, «дайынның кыдыг кызыгаарынга балансылаттынарының» политиказы кылып алганнар деп, Руденко онзалап демдеглээн.

«Көргүдарының политиказын», болгаш «күш дөгээриниң политиказын» АКШ-тың дээди политиктиг принциптериниң бирээзин кылдыр чарлап, Совет Эвилелиниң агаар делгеминче шериг самолёдунун кем-буруулуг агрессчи шургуушкунун организастаан ол реаксылыг империалистиг бөлүктер болза, тайбыңга болгаш бүгү кижи төрелгетенге шуут кыжаныышкын болун турар кандыг кем-буруулуг аргаларже олар шурап кирип турарын тодаргай көргүскенер.

Херектен Пауэрстиң кемниг үүлгедиглери болунун утказының болгаш чедиргени база чедирип болгу дег турганы аар уржуктарының талазы-биле алырга, анаа кеземче хөрээнин хемчээлинден дыка ырап үнүп турар.

Ол үүлгедиглерни шын үнелеп көөрүнге болгаш келир үеде оларны болдурбас аргалыг бүгү хемчеглерни алырынга чүгле Совет Эвилели эвес, харын бүгү кижи төрелгетен база сонуургалдыг.

Моон ужурунда бо херектің талазы-биле судтун сорулгазы херектен Пауэрсти буруулуг кылдыр шуут буруудадып турар болгаш чүгле оон үүлгеткен үүлгедиглеринге хамаарыжып турарыл деп айтырыгта харыны алыр сорулга-биле бүгү-ле бар бүзүредилгелерни Хоойлуга ылап дүүшүр, бүгү талалыг, бүрүн болгаш боттуг үнелеп көрген турар ужурлуг деп чүве кандыг-даа кеземче хөрээнге ыышкан болур дээрзи чаягаар-ла билдинир. Ынчалза-даа бо херектің талазы-биле шииткел чүгле херектен Пауэрстиң бодунун салым-хуузунга хамзарышпас болдур ийин. Баштайгы болгаш суд истелгезиниң материалдарынга үндезилеттинген ол шииткел АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң кем-буруулуг, агрессчи политиказын бүгү делегейниң мурнунга база дагын бүзүредир сойгалап илередир.

Агрессиянын күштеринге удур тайбыңның күштериниң демиселинге, бистиң планетавыска улам-на калбарар болгаш түңнелинден кижи төрелгетенниң келир үеэи хамаржыр апаар демиселге ол шииткел бодунун ролюн ойнаары чигзиниг чок.

Алызын хөлбаштырып алырга, чүгле херектен Пауэрстиң үүлгеткен херектерин сойгалап илередип турар эвес, харын ол кемниг херектеринин организакчыларын болгаш сорук киирикчилерин база сойгалап илередип турар херектің байдалдарын ССРЭ-ниң чиңгине прокурору оон ыңай тодаргай чугаалаан.

Херектен Пауэрстиң үүлгеткен кемниг херектери барымдаалыг бүзүредилгелер-биле бүрүн доктаатынган, олардан ойталап болгаш чайтылар аргазы чок.

Свердловскиниң районунга совет ракета шериглери бо чылдың майның бирде америк шеригниң разведчик самолёдун дүжүр аткан, база ол дүжүр аттырган америк самолёттун шпион-ужудукчузу Пауэрстиң бодунмында, Москвада, судтап турар факт безин—маргыш чок болгаш бүзүредиг бадыткалдар-дыр. Херектен Пауэрс болу-даа бодунун үүлгеткен кемниг херектеринге буруузун маргыжарын орадаштайын турар-дыр.

Херектің байдалдары болза, Пауэрс 1956 чылда-ла Американың Каттышкан Штаттарының найысылалы Вашингтонга АКШ-тын төп разведка эргелели-биле керээге ат салганын болгаш айда 2.500 доллар дээш америк разведкага саттынышканын көргүзүп турар-дыр деп, Р. А. Руденко үргүлчүлеп чугаалаан. Невада штаттың куруг ховузунда Лос-Вегас деп атомнуг чажыт полигонга «У-2» дээр самолёттарга ужудуушкуннарга тускай белеткелди ол эрткен болгаш разведканың тускай аппаратын башкарарынга өөренип турган-дыр. Ол белеткелди сөөлүнде «10-10» дээр кезекти баштай берген полковник Перри, полковник Перкинс, майор Кордза удуртун турган, а «У-2» дээр шпион самолёттарга ужар кылдыр киир тыырткан ужудукчуларны— шпионнарны ол самолёттарны бүдүрүп турар «Локхид» компаниянын төлөлекчилери болгаш ужудукчулары, а ол ышкаш шериг ужудукчулар өөредип турганнар.

Америк капиталистиг улуг компаниянын, АКШ-тың шпион-разведка төзүнүн болгаш дайынзырактарының кем-буруулуг сүлчээзиниң тодаргай чижээ ол-дур дээрзин ССРЭ-ниң чиңгине прокурору онзалап демдеглээн.

Пауэрстиң албан эрттирип турганы «10-10» дээр шпион кезекти 1956 чылдың күзүнүнде Турцияда Адан хоорайның чоогунда Индиржиликтин америк-турк ужар-чүүл базазынче октаан турган. Оортан Пауэрс болгаш ол кезектің өске-даа ужудукчулары разведка кылыр сорулга-биле аңаа тускай разведка аппаратуразын ажыглавышаан, Совет Эвилелиниң Турция-биле, Иран-биле болгаш Афганистан-биле кызыгаарларын дургаар, а ол ышкаш Кара далайның районунче ужудуушкуннарны үргүлчү кылып турар апарган.

Разведка кылыр сорулга-биле 1956 чылдан эгелээн Совет Эвилелиниң кыыгаарларын дургаар хөй санныг ужудуушкуннар кылдынган деп чүвени Пауэрс көргүскен, ол ужудуушкуннарга Пауэрс база киржип турган болган.

Мынчангаш, Пауэрс болза АКШ-тың төп разведка эргелели-биле чарган керээзинге дүүштүр, ол дээрге Совет Эвилелиниң девискээринде ажылдап турар радиостанцияларын болгаш радиолокационнуг установкаларның дугайында, а ол ышкаш ракеталарның турар черлериниң дугайында медээлер чыын турар тускай ужар-чүүл кезеонин ужудукчузу болгаш турганы Пауэрстин өчүктеринден тодаргай болган.

Совет Эвилелиниң девискээринин ханызынче 1960 чылдың май бирде агрессчи шургуушкунну америк разведка оон ырак мурнунда-ла планнаан алган турган, чүл дээрге 1958 чылдың августа-ла Пауэрс «У-2» самолёттарның бирээзин Индиржилик базазындан май бирде демги-ле бодунун ужудуушкунун доозун чедер ужурлуг турганы аэродром болур Будеде (Норвегияда) аэродромга чедире бээр онаалганы алган турган деп, ССРЭ-ниң чиңгине прокурору чугаалаан.

1960 чылдың апрель 27-де разведкачы кезектің командири полковник Шелтон бот-составтың чөвүлел хуралын чыгаш, Пауэрске, база бир ужудукчуга болгаш өске-даа улуг болук кижилерге ол-ла хүн Пакистанда Пешавар деп ужар-чүүл базазынче ужудун чоруурун дужаалаан. Аңаа олар шеригниң транспорт самолёду-биле чеде бергеннер болгаш «У-2» самолётту каш хонганда олче чедире берген.

1960 чылдың май бирээде даңгаар эртен Пауэрске онза даалга берген, ону каш чылдың дургузунда белеткеп келген турган. Шериг болгаш үлетпүр черлериниң дугайында чугула медээлер чыып алыр талаада Совет Эвилелиниң девискээринин кыры-биле разведкачы ужудуушкуннарны кылыры ол даалгага көрдүнген турган. Ужудуушкуннун оруу Пешавардан Пакистанда Пешавар деп аэродромдан эгелеп, Афганистанның девискээрин дамчаан, ССРЭ-ниң девискээринин элээн кезээн таварты Норвегиянын Буде деп базазынга барып доостур турган. «Чурт чуруунда кызыл болгаш көк карандаштар-биле демдеглеп каан орук-биле ужудуп, база чурт чуруунда демдеглегилеп каан черлерге аппаратураның херектиг черлерин ажылдадыр ужурлуг турган мен» деп Пауэрс өчээн.

«Локхид У-2» самолёт-биле Пауэрс Пешаварда аэродромдан көдүрлүп үнгеш, 20 муң метр бедип алган, Афганистанның кыры-биле ужудуп эрткеш, ССРЭ-ниң агаар делгеминче шургүп кирген дээрзи херектің байдалындан илереттинген деп Р. А. Руденко чугаалаан. Совет девискээрниң кыры-биле ужудуп, ужудуушкуннун оруунун аайы-биле айыттынган черлеринге самолётта тургустунган тускай аппаратураның чогуур базар черлерин ол базын ажылдадып чораан. Оон аңгыда, Пауэрс ужудуушкун үезинде хайгаралдарны боду кылып, ооң түңнелдерин орук чуруунга киирип ап чораан.

Аңдара аттырган «У-2» деп самолёт хаматы самолёт турган, а ужудукчу Пауэрс—«Локхид эйракрафт корпорейшн» деп фирманың хөлезиленикчи ажылдакчызы турган деп күрдепартаментиниң болгаш Каттышкан Штаттарның албан кижилериниң медеглеттеринде кызымаа-биле демдеглегилеп турза-даа, ужудуушкунну АКШ-тың шериг черлеринге хамаржып турар самолётка боттандырган дээрзин херектің байдалы тодаргайлаан.

Совет Эвилелиниң девискээринче агрессчи шпиончу ужудуушкуннарны организастаарын болгаш чорударын АКШ-тың чазааның болгаш президент Эйзенхауэрниң шуут төпшээрелин ёзугаар АКШ-тың төп разведка эргелелиниң удуртулгазы-биле боттандырып турган дээрзин, разведка албанынга оон бодун кандыг байдалдыг эдледип алганының дугайында Пауэрстиң өчүктери херечилеп турар.

АКШ-тың калчаа шпион Аллен Даллес баштаан төп разведка эргелели болза Американың Каттышкан Штаттарының президентизинге шуут чагырткан болгаш АКШ-тың бүгү-ле адырлар аайының разведка органнары, ооң иштинде шериг-агаар разведказы ында киргилеп турар шпиончу комбинатсыг- «разведкачы ниитилежилге» деп адаар чүүлдүн бажында турар политиктиг болгаш шериг разведказының органы болуп турар дээрзи билдингир болгай.

«У-2» самолёттун чамдык кезектериниң болгаш агрегаттарынга олар АКШ-тың шериг черинин өнчүзү болун турар деп айыткан демдектер бар болгулаан. «У-2» самолёт-биле бүгү ужудуушкуннарны шериг-агаар күштериниң базаларындан болгаш АКШ-тың шериг-агаар күштериниң офицерлериниң удуртулгазы-биле чорудун тургулаан.

«10-10» деп кезекти төп разведка эргелели болгаш АКШ-тың шериг-агаар күштери кады тургускан деп херектен Пауэрс өчээн.

«Камгалал министерствозу», «Американың Каттышкан Штаттары» деп сөстер бижээн АКШ-тың Камгалал министерствозунун демдээн парлаан, № А 1, 288,068 деп дугаарлаг хуу шынзылганы Пауэрстин бодунда 1960 чылдың апрельде «10-10» кезекке тывысканы турган.

Сургаал кылыры-биле АКШ-тың шериг-агаар күштериниң штабынын начальниги генерал Томас Д. Уайт 1960 чылдың апрельде «10-10» кезекке барып чораан дээрзи Пауэрстин өчүктеринден билдингир апарган. АКШ-тың Европада шериг-агаар күштериниң командылакчызы генерал Эверест «10-10» кезекти ийи катап сургаан чораан.

Пауэрстин ужудуп чораан самолёду дээрге, тускай чепсеглээн болгаш ССРЭ-ниң агаар делгеминче агрессчи шпиончу сорулгалар-биле чоруткан шериг самолёду болган, а Пауэрс бодунун ажылынын шынар байдалы-биле алырга шериг разведчигашпионнуң хүлээлгезин күүседип чораан шериг ужудукчу болган деп чүве херектің байдалындан мырынай тодаргай апарган дээрзин ССРЭ-ниң чиңгине прокурору демдеглээн.

Бо херектің шынар байдалынга холбаштыр Р. А. Руденко болза, шпионнаар чорук болгаш өске күрүнелериниң бүрүн эргезин үрээри АКШ-тың күрүне талазы-биле политиказы болун турар дээрзин бүгү делегейнин мурнунга билинген АКШ-тың удуртукчу күрүне ажылдакчыларының медеглеттери Пауэрстин кеземче хөрээн көрүп турары-биле холбаштыр процессуалдыг ужур-дузалыг болу берип, суд талазы-биле херечи болур рольду ойнап турар дээрзин онзалап демдеглээн. Ол херечилеттерине ажылдакчыларының боттарының ол медеглеттери-биле, херектен Пауэрстин болгаш өске-даа ол ышкаштарның үүлгеткен кемниг херектериниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы АКШ-тың чазаа болган деп чүве бүрүнү-биле тодаратты-нган. Айыттынган медеглеттерни бо херектің талазы-биле маргылдаа чок барымдаа херечилел кылдыр көөрүнге бүгү үндезиннер бар болуп турар.

Оон соонда чиңгине прокурор херечи болур эт-херексел бүзүредилгелерниң дугайында чугаалаан.

Эт-херексел бүзүредилгелерни көргениниң, эң-не янзы-бүрү тускай эртемнит эксперттерниң оларны ылавылалдыы-биле шинчилеп көргениниң түңнелинде, күрүне мурнундан буруудадылгада маргыжар аргажок, ёзулуг барымдаалар бар болган, ол барымдаалар болза херектен Пауэрске удур кедүрүп үндүрген буруудадыышкынны, Пауэрстин кемниг онаалгазының агрессчи шынарлыын болгаш шпиончу сорулгалының чаа күш-биле бадыткан турар деп ол чугаалаан.

Чаңгыс олуттуг «У-2» хевирниң разведкачы-самолётту «Локхид» деп америк фирма бүдүрген дээрзи самолёттун арткан кезектерин шинчилээни тодараткан. Оон турбореактивтиг шимчедикчизин «Пратт болгаш Уитни» деп фирма бүдүрген. Радиотехника разведказының аппаратуразын «Хьюлет-Паккард» деп фирма болгаш «Хаггинс» деп лаборатория (Калифорнияда Менло-парк хоорай) бүдүрген.

Херексел, харылзаа, электри болгаш радиолокация чепсеглелдерин база янзы-бүрү америк фирмалар бүдүрген болган, ону чогуур фирмаларның таблицалары болгаш демдектери бадыткан турар.

Тускай чурт чуруктарын, фотоплёнканы болгаш өске-даа материалдарны көргени болгаш эксперттериниң түңнелдери «У-2» самолёттун разведкачы шпиончу сорулгалар-биле өжегерээн, баш бурунгаар белеткелдиг ужудуушкунну кылганын херечилеп турар. Пакистанның районундан (аэродром Пешавар) соңгу-барыын угланыышкынче, Таджик, Узбек, Казах эвилелдешкен республикаларны дамчыштыр, Уралдан Свердловскиге чедир болгаш ооң Кировче эттеш, ооң соонда Ак далайның районунче барып, Кольск чартык ортулуктун чөөн кезээн кежилдир ужуткаш, ооң соңгу эриктерин дургаар чоруткаш, Норвегиянын девискээринче үне бээр болуп турар ол самолёттун ужудуушкун оруун тускай белеткээн чурт

(Төнчүзү 4-кү арында).

АМЕРИК УЖУДУКЧУ-ШПИОН ФРЕНСИС Г. ПАУЭРСТИҢ КЕЗЕМЧЕ ХЕРЭЭНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденконуң буруудадыр чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

чуруунда айыткан болган. Самолёт болза Пешавар аэродромдан Свердловск районунга чедир айыттынган орук ёзуулаар ужудуп турганын ужудуушкуннуң чуруу кәргүскен. Ол болза чамдык черлерни фотопленкада тырттырып кааны-биле болгаш ужудар дээн орукту база самолёттуң ёзулуг чоруп турган черин шак айтып тургаш ужудуушкун чуруунда кызыл база көк карандаштар-биле айтып демдеглеп кааны-биле балыткаттынып турар. Оон аңгыда ол чуруктта болза Совет Эвилелинин девискээринге ужудуп чоруп турда самолётта кол агрегаттарны болгаш аппаратураны ажылдадырының дугайында баш бурунгаар кылып каан демдеглелдер база бар.

«У-2» самолёттуң ужудуушкунунуң шпиончу сорулгалыын сойгалап илередип турар бүзүредилге болуп турар онза сонуургалдыг чүүл болза самолёттуң фотодерилгелери болгаш Совет Эвилелинин девискээринге ужудуп чоруп турар үеде херектен Пауэрстиң чорудуп турганы фоторазведканың шуут түннелдери болуурдур. «У-2» самолётта тургузуп каан 73-В хевириин аппаратураазы болза улуг бедикке ужудуушкун үезинде чогуур чер куржагларын агаардан чуруккa тырттырарын күүседиринге санаттынган тускай разведкачы аэрофотохамера турган дээрзин техникиг экспертиза тодараткан. Аэрофотоаппаратка ажыглап турган аэрофотопленка болза, улуг бедикке ужудуушкун үезинде шериг болгаш топографтыг черлерни аэрофоторазведкалап алырынга соруулдаан тускай сорттуң фотоматериалы болуп турар. Тырттырып алдынган аэрофото-чуруктар болза ССРЭ-ниң үлетпүр болгаш шериг черлерининң дугайында разведкачы информациялар-лыг болган.

Самолёттуң кээп дүшкен черинден тывылган магнитофон бижилгелиг магнитофонну база эксперттер шинчилээн. Магнитофон лентилерининң чамдыызы эки, бүрүн бүдүн болганы илерээн. Ында бижиттинген үүлдерни илереткенинин соонда ол бижиттинген медээлер болза Совет Эвилелинин агаар халдаашкынындан камгалалының радиолокациялыг хандырылгазының чер кырында радиолокациялыг станцияларынга хамааржыл турар-дыр дээрзи тодараттынган.

«У-2» самолёт радиога удур хөделириниң тускай аппаратураазы-биле чепсеглеттинген болган, ол аппаратура радио медээзин дозуп алыр радиолокация станцияларынга болгаш хыдыкчы самолёттарның шыгаарынга моондык кылырынга соруулдаан болган дээрзин экспертиза илереткен.

Ындыг янзылыг аппаратураны чурттуң девискээринче агрессчи соруулгалыг шургуп кирип келген дайынның самолёдунга тургускан турар дээрзинге чигаиниг турбас.

Радио-хүлээп-алыкчы-дамчыдыкчыны база эксперттер шинчилээн, ол дээрге Америкада хөйү-биле бүдүрүп турар командалар станция болур, оон соруулгазы чер кырында черлер-биле болгаш самолёттар аразынга чоок радио харылзаазын тудары болур.

Ынчаарга «У-2» самолётка ыракка тудар радиохарылзааның чок болган чоруу болза «У-2» самолёттуң дээрбечи ужудуушкунун чажырар болгаш ССРЭ-ниң девискээринге ону тудуп аптып болурун чайладыр төлээде ол агрессчи шургуп кириишкиннің организаччылары хемчегларни алганын херечилеп турар.

«У-2» самолёт тускай частыышкын кылыр тургузуг-биле дериттинген болган, ол болза бир эвес самолёт ССРЭ-ниң девискээринге хонар ужурга таваржы бергенде, ол самолётту узутхаар соруулгалыг турган.

Частыышкын кылырының блоґун дистанцияга башкарарының черин ужудукчунуң кабиназының иштинде дерип каан болганы шинчилеп көргенинден илерээн. Ынчаарга электрощитте өске бижимелдер-биле кады «частыышкын» деп база бижип каан болган, ынчангаш самолётта тускай частыышкын кылыр тургузугнун барын болгаш ону ажыглаарының аргаларын ужудукчу билир тургандыр.

«У-2» самолёттуң бузундуларының аразындан тывылган частыышкынның блогу — ужудуушкунун агрессчи шпиончу соруулгалыының эт-херекте-сел талазы-биле чугула херечизи болур.

Пауэрсти хорааныг ине-биле хандырган турган. Пауэрстиң алган онаалгазында кем-буруулуг чүүл чок турган болза, Пауэрстиң чагырыкчылары ону өлүмнүг ине-биле хандырбас турган ийих.

Пауэрстиң ап чорааны дааш чок аттынар хол боозун шинчилеп көргени болза, ол дээрге дириг амыттаннар боолаарынга соруулдаан эң чаа хевириниң он октуг, чартык автоматтыг боо болганы илерээн. Хол боозу-биле кады 205 октар тывылган.

Бо чүүл болза, чугаажок херечилер болур — эт-херекте талазы-биле бүзүредилгелерниң дөзү болуп турар-дыр, ол бүзүредилгелер Пауэрстиң үүлгеткен кем-буруузун чайгылыш чогу-биле болгаш шыннызыбиле бүрүн тодарадып, ол кемниг үүлгедиглерниң организаччыларын болгаш сорук киирикчилерин туюлунга чедир сойгалап илередип, улуг сойгалакчы күштүг бүзүредилге материалын шын шиидилгениң холунга берип турар-дыр деп түннелди, үстүнде чүүлдерни сайгарып тургаш, ССРЭ-ниң чиңгине прокурору кылган.

Пауэрстиң башкарып чорааны самолёттуң ужудуушкунунуң агрессчи, өжегерээн кылган шынарын херектиң байдалы болгаш эт-херекте бүзүредилгелери маргылдаа чогу-биле тодарадып турар-дыр деп ССРЭ-ниң чиңгине прокурору медеглээн. Совет агаар делгеминче ыят чогу-биле болгаш каржызы-биле шургуп кирип келген дайынның ол самолёду өлүмнүг чуьктү ап алган чоруур бе азы чок бе дээрзин черден кым-даа тодарадып шыдавас турган ийик.

Чамдык күрүнелер ядролуг чепсектерлиг болуп турар болгаш ону чедирер дээн черинге эң дүргени-биле чедирип болур херектелдерлиг болуп турар үеде Американың Каттышкан Штаттарының Совет Эвилелинге удур 1960 чылның майның бирээде кылган агрессчи үүлгедии болза бүгү кижи төрелгетенниң айыыл чок чоруун кыжаныгга тургузуп турар болгаш бүгү делегейге эң-не аар уржуктарга чедирип болур турган ындыг кемниг-херектерге хамаржыл турар.

Мынчангаш Пауэрстиң хөрээ болза делегей эргезининң бүгүде хүлээп көрген норма-чижектерин америк башкарыкчы бөлүктерниң тооп көрбейн дүкпүрүп турарын илередип турардыр деп, ССРЭ-ниң чиңгине прокурору чугаалаан.

Херектен Пауэрстиң болгаш оон чагырыкчыларының үүлгедиглерин дорт көрүп турар делегей эргезинин чамдык айтырыгларын оон-биле холбаштыр ол бодунуң чугаазынга айыткан.

Бодунуң девискээринге, ол девискээриниң кырында бүгү агаар делгеминге күрүнениң долу болгаш онза бүрүн эргезининң принциви улустар аразының эргезининң маргылдаа чок болгаш кажан-даа, кым-даа маргыжып көрбээн принциви болуп турар деп Р. А. Руденко чугаалаан. Ол чүүлү делегейниң алаан каш керээлеринде-даа, барык бүгү күрүнелерниң, оон иштинде Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелинин иштики хоойлужудулгазында-даа быжыглаан.

Агаарга аргыжылгаларны таарыштырар дугайында 1919 чылдың октябрь 13-те Парижка ат салдынган керээге безин ол принципти илергейлээн.

Агаарга садыг харылзаазының дугайында 1928 чылдың февраль 20-де Гаванага ат салдынган делегей (ниити Америка) керээзинде, улустар аразының хаматы ужар-чүүлүнүң дугайында 1944 чылдың декабрь 7-де Чикагога ат салдынган керээде, а ол ышкаш күрүнелер аразынга ийи талалыг өлөөн каш керээлерде ол принципти бадыткаан болуп турар.

Демдеглеттинген тодаргайлаашкынны барык бүгү күрүнелерниң, оон иштинде АКШ-тың иштики хоойлужудулгазында бүрүн хүлээп алган.

Ол айтырыгны оон өскээр шиитпирлээр аргазы-даа чок. Бодунуң девискээринде агаар делгеминге күрүнениң национал бүрүн эргезининң болгаш дээди эрге-чагырганың принциви, ол ышкаш ниитизи-биле национал бүрүн эргениң принциви тайбың үеде күрүнелер аразының таарымчалыг кожа-хелбээ харылзааларының үндезини болуп турары чүгле делегей эргезининң талазы-биле тускай эртемниглерге эвес, харын медерелдиг бодап чоруур кижи бүрүзүнге билдингир. Ол дээрге, кандыг-даа чигаиниишкинни болдурбайн турар.

«У-2» деп самолёттуң шургуп кириишкини ышкаш таварылгада буруулуг күрүнелерниң аажы-чаңының дугайында айтырыгны делегей эргезининң эртеминде база-ла соруулгал болгаш хайгаарал-биле шиитпирлеп турар.

Англи профессор Л. Оппенгеймниң бодунуң делегей эргезининң номунга (Даштыкы литературының ном үндүрер черл. Москва, 1948 чылда) маңаа холбаштыр бижээни болза, бир эвес кандыг-бир күрүнениң административтиг албан-дужаалдыг кижилери болгаш шеригниң азы далайның чепсектиг күштери делегей эргезинге таарышпас шын эвес үүлгедиглерни кылып каар болза, «күрүне хамыктың мурнунда ындыг үүлгедиглерни чөптүг деп көөрүнден ойталаар болгаш ух үүлгедиглерни буруу шаппышаан, когаралга таварышкан күрүненің чазаанга бодунуң сеткил хомдаашкының илергейлээр азы харын-даа буруузун миннир ужурлуг; ийи үүлүнде бир эвес когаралдарны төледир дугайында негелде салдынган болза, ол когаралдарны төлээн турар ужурлуг, адактың сөөлүнде үүлгеттинген херектиң байдалдарынга дүүштүр эрге чурум үрекчилерин хемчег алган турар ужурлуг».

Ындыг турбуже, үүлгедигни күрүненің соруулгалыг политиказының кезээ кылдыр көөр, үүлгедигниң үезинде херектенни туттуруп алырының байдалынче өжегерээн кирип, «хүш дөгээрининң политиказын күрүне политиказының дээди принциви кылдыр санап турар кижилер,—делегей эргезининң дээди принциптеринде бүгү-ниити хүлээп көрүнген практиканы арын-нүүр чокка барымдаалавайн, эргени болгаш хоойлуну кара-туразында үүлгедиг-биле болгаш дүрүм чок чорук-биле солуп турары билдингир-дир.

АКШ-тың чазаның дужаалын ёзугаар ССРЭ-ниң агаар делгеминче америк шериг самолёттарын дүрүм чок ёзу-биле америк разведканың планнаш шургудуп кирип турары, ылаңгыя «Локхид У-2» деп самолёттуң бо чылдың май бирде Пауэрстиң башкарылгазы-биле шургудуп кирген ССРЭ-ниң чүгле бүрүн эргезин үрээн үүлгедиглер эвес, харын дайынзырак чоруктуң үүлгедии болуп турар.

Дайынзырак чоруктуң ындыг үүлгедиглериниң онзагай айыылдыын ССРЭ-ниң кол прокурору айтып турар. Кандыг-даа күрүненің агаар делгеминче амгы үениң байдалдарында чаңгыс самолёттуң безин шургуп кириишкини халаптыг уржуктарлыг болуп турар деп ол чугаалаан. Разведчик самолёттарның шургуушкун ужудуушкуннары агаар халдаашкының белеткээрин делегейниң ийиги дайынының дуржулгазы бадыткап турар. Делегейниң ийиги дайынының үезинде ындыг болуп турганына бодаарга, амгы үениң байдалында ындыг разведчиктериниң үүлгедии өн улуг айыылдыг болуп турар.

Атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны чүктээн эскадрильяларны Американың Каттышкан Штаттарының агаарга үргүлүү ужудуп турар дугайын — АКШ-тың харысалгалыг шериг улуртукчуларының бүгүдүгге дыннадыр чаңгыс эвес удаа медеглээни бүгү кижилерге билдингир болгай.

Совет девискээрнің кырынга чаңгыс разведчик самолёттуң безин шургуушкуну агаар халдаашкының кажан-даа эгези болуп чадавас. Ынчаарга, бомбардировщик эскадрильялар бир эвес разведчик самолёт-биле кады чорбас-даа таварылгада безин ССРЭ-ниң агаар камгалалының радио хандырылга черлерин чуруккa тырттырары база разведкалап медээ хураап алыры агаар халдаашкының чарылбас кезээ болуп турар.

«Дайының бизинге тургузары» дээр айыылдыг үүлгедигни үргүлүүлээр дээш делегей эргезининң ыдыктыг принциптерин боттарының кара сагыштыг соруулгаларынга канчаардаа үрээринден чалданмас АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш шериг дайынзырактарының кижи көөр хөөн чок дайынзырак политиказын бо суд чорудулгазы сойгалап илередип турар деп түннелди Р. А. Руденко кылган.

Херектен Пауэрстиң үүлгедиглери болза, «Күрүнеге кемниг үүлгедиглер дээш кеземче харысалгазының дугайында» ССР Эвилелинин Хоойлузунуң 2-ги үүлүнге хамаржып турарын ук үүлгедиглерни юридика талазы-биле тодаргайлаарынче шилчивишаан, ССРЭ-ниң кол прокурору Р. А. Руденко медеглээн. Буруудадыышкынның бо тодаргайлаашкынында үүл бүрүзү херекте бадыткал көргүзүглер-биле тодараттынган.

Үстүнде айыттынган Хоойлунуң 2-ги үүлүн ёзугаар алырга, шпион үүлгедиг болза, «даштыкы күрүнеге, даштыкы разведкага азы оларның төлээлериге дамчыдып бөөр дээш күрүне азы шериг чажыдының медээлерин оорлап азы чыып алыры, а ол ышкаш ССРЭ-ниң эрге-ажыктарынга хора чедирер кылдыр ажыглаарынга даштыкы разведканың даалгазын ёзугаар өске-даа медээлерни дамчыдып бөөри азы чыып алыры» болуп турар.

Ол кемниг үүлгедиглериниң бүгү хевирлери херектен Пауэрстиң үүлгедиглеринде бар болуп турар. Күрүне азы шериг чажыдының медээлерин Пауэрстиң оорлап азы чыып алганының фактызы маргылдаа чокка тодаргайлаттынган.

Пауэрстиң чыып алганы ол медээлерни даштыкы күрүнеге дамчыдып бөөр соруулгалыг болганы черле кандыг-даа чигзиниишкин чок, ынчаарга ол бүгү байдалдар баштайгы байысаалганың болгаш суд истелгезининң үезинде эң-не долузу-биле база тодазы-биле илереттинген, ынчаарга АКШ-тың чазааның чөпшерээни программага дүүштүр үүлгедигни кылып турар америк разведканың дорт даалгазын ёзугаар ол медээлерни чыып чорааның херектен Пауэрс боду безин хөрлевейн турар.

Айыттынган Хоойлунуң 2-ги үүлүнде көрүнген кемниг үүлгедигниң чаңгыс адыры, а тодаргайлаарга үүлгедигни даштыкы чурттуң кижизиниң кылганы безин тодаргай болуп турар.

Совет Эвилелинин кеземче хоойлузун ёзугаар шпион үүлгедигге Пауэрстиң буруулуу маргылдаа чокка бадыткаттынган.

Херектен Пауэрс бистиң чуртувуска удур аар кемниг үүлгедигни кылган болгаш кандыг-даа чуртка шиидип болуру ышкаш ону Совет күрүненің хоойлуларының бүгү шыңгыы үүлүн ёзугаар шиидер ужурлуг.

Пауэрстиң кемниг үүлгедиглериниң тайбыңга болгаш кижи төрелгетенге таварыштырып болгу дег аар уржуктарының дугайын ССРЭ-ниң кол прокурору болунуң буруудадыр чугаазын дооспушаан сагындырган. Кажан Пауэрстиң самолёду ССРЭ-ниң күрүне кызыгарынче шургуп эртип, бистиң девискээривистиң агаар делгеминче ханылап кирип турда, ол оон ыңайгы кандыг дайынзырак үүлгедиглериниң эгези болуп, өлүмнүг кандыг чуьктү ап чорааның кым-даа билип шыдавас турган.

Оон үүлгедии дээш америк разведканың харам чокка төлеп турганы херектен Пауэрс болза, анаа-ла шпион эвес, а онзагай болгаш хынамчалыг белеткээн кемниг херектен болуп турар—деп, Р. А. Руденко медеглээн. Шпион үүлгедигге, үрегдээшкиннерге болгаш дайынзырак чоруккa америк разведканың болгаш Пентагоннуң ажыглап турганы Пауэрс болза, оларның холунда мелегей болгаш согур чепсек, автомат эвес дээрзин оон бүгү үүлгедиглери херечилеп турар. Ол дээрге, айыылдыг херектен. Албаладыг дужаалды күүседип чораан мен деп чылдакты ол кылып шыдавас, чүгле дээрге, доллар дээш ол бодунуң арын-нүүрүн, аталдарын эки-тура-биле садыышкан болгаш кандыг-даа кемниг үүлгедиглерни кылырын хүлээнген, тодаргайлаарга хуузунда чазый болгаш эң-не дорайтан кудулаан үзел-бодалдарның уржуунда ол үүлгедиглерни кылып турган. Харысалга хүлээдирин тодаргайлавышаан, хоойлунуң чугаалап турары ышкаш ниити черле айыылдыг арга-биле бодунуң үүлгедиглерин ол кылган эвес, а миллион-миллион кижилерге айыылдыг арга-биле үүлгедиглерин кылып турган. Үүлгедигниң аар уржуун бистиң тодаргайлап чаңчыга бергенивис хемчег-биле деннеп болбас ындыг уржуктарлыг аар үүлгедигни кылырынче ол өжегерээн кирген.

Херектен Пауэрстиң ёзулуг дурзу-хевири бо-дур. Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларның камгалал чок тайбың чурттакчыларының кырынче баштайгы атомнуг бомбаларны арааган дерзиилериниң октааны ышкаш ындыг пауэрстер, бир эвес оларны чемгерип база дерзии кылдыр өстүрген оларның чагырыкчылары делегей дайының кыпсырын оралдажы берее чогум-на ындыг пауэрстер атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны тайбың черниң кырынче хамыкты мурнап октаарынга беленышкажыл.

Дайынзырак политиканы чорудуп, делегей эргезининң бүгүдеге хүлээп көрүнген норма-чижектерин болгаш күрүнелериниң бүрүн эргезин херектен ёзу-биле үреп, «соок дайынның» болгаш шпион үүлгедигниң политиказын бодунуң күрүне политиказы кылдыр чарлап турар бүгү кижилерге силерниң шииткелинер шыңгыы сагындырыг болзун деп, ССРЭ-ниң чиңгине прокурору судьяларга чугаалаан. Бодунуң чагырыкчыларының айтыышкынын ёзугаар тайбыңның херээн божаңнадырын, улуг Совет Эвилелинин ат-алдарын, төлептиг чоруун болгаш дээп болбас хүндүткелин бакыырадырын оралдажыр өскедаа бүгү пауэрстерге бо шииткел шыңгыы сагындырыг болзун.

— Эштер судьялар! Пауэрстиң херээнің талазы-биле күрүне буруудадыышкының бүрүн хемчээли-биле детквишаан, «Күрүнеге кемниг үүлгедиглер дээш кеземче харысалгазының дугайында» ССР Эвилелинин Хоойлузунуң 2-ги үүлүнге дүүштүр херектен Пауэрске хамаарыштыр кеземче көргүзериниң дээди хемчээн ажыглаарын судтан дилээр бүгү барымдаалар менде бар. Ындыг болзадаа, үүлгеткен херээн херектен Пауэрстиң совет судтуң мурнунга ассеткилдиг билингенин барымдаалаат, өлүрүп шиидер хемчегни аңаа хамаарыштыр ажыглаарын негевейн гүр мен, ынчангаш херектен Пауэрсти он беш чылда хоспалгазын казып шиидерин судтан дилеп тур мен.

Херектен Пауэрске кеземче көргүзер дугайында күрүне буруудадыкчызының негелдезин залда олурганнар адыш часкаашкыны-биле утказаннар.

Суд чорудулгазының киржикчилериниң чугаазын дыңнаарын чапсар сөөлүнде суд үргүлчүлээн.

Адвокат М. И. Гринёвтуң чугаазы

— Бо херекке камгалакчының таварышканы канчаар-даа аажок берге. дыка нарын байдалды силерден чажырбас мен —деп, ССРЭ-ниң Дээди Судунуң Шериг коллегиязының даргазынга болгаш улус төлээлекчилеринге адвокат чугаалаан.

Херектен Пауэрс дээрге, шпион медээлер чыыр база үлетпүр болгаш шериг черлерин аэрофото-чуруккa тырттырар, а ол ышкаш разведка характерлиг өске-даа медээлер чыыр сорулга-биле Совет Эвилелинин агаар делгеминче шургуп кирген аар кемхерек-биле буруудаттырып турар-ла болгай.

Ону камгалаарының нарынын күрүне мурнундан буруудадыкчының негелдези база-ла улам нарыыдадып турар-дыр, ол негелдени мында, суд залында олуржуп турарларын, совет хөй-ниитиниң талазындан күүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан деп адвокат айыткан.

Совет хоойлу буруудаттырган кижи бүрүзүнге, үүлгеткен херекгің аарындан хамаарылга чокка, чүгле камгаланыр эргени берип турар эвес, харын ол эргени боттандырарынга боттуг делгем аргаларны база айтып турар деп адвокаттың чугаазында оон ынай айыткан. Оон-биле холбаштыр херектен кижиниң салым-хуузунга таарымчалыг болур бүгү үүлдерни судка көөрү-биле киирери — бодунун профессия талазы-биле хүлээлгези болурун адвокат чугаалаан.

Баштайгы байысаалгага, а оон соонда суд байысаалгазынга Пауэрс бодунга онаашкан бурууну бүрүүнү-биле билинген деп адвокат демдеглээш, Пауэрске онаашкан фактылар талазы-биле-даа, күрүне мурнундан буруудадыкчының аңаа онааган кемниг херээн үнелээниниң талазы-биле-даа камгалакчыда маргылдаа чок деп медеглээн.

Судьялар совет хоойлуну ёзугаар херекти истевишаан, чүгле фактыларны илередириге кызыгаарлаттынмайн, харын база Пауэрстиң кемниг херекти үүлгедирде кандыг байдал турганын тодаргай болгаш боттуу-биле илередип, оон херек үүлгедириге чыыдагаан болган үүлдерни өөренип көрген дээрзин камгалакчы бодунуң чугаазынга айыткан. Шииттирип турар кижиниң эрткен үезинче ханы соонуургалды судьялар салбышаан, бодунуң үүлгеткен херээнге Пауэрстиң кандыг хамаарылгалыын болгаш ол кемниг херекке оон кандыг рольдуун илередир дээш бүгү-ле үүлдерни кылганнар.

Бо херектің хөй-ниити ужур-дузазының талазы-биле адвокаттың чугаалааны:

Пауэрстиң херээ делегейге ужурдузалыг деп чугаалазымза шын болур, чүге дизе Совет Эвилелинге удур оор ёзулуг болгаш агрессчи чоруктуң үүлгедикчилериниң бирээзи Пауэрстен ангыда херектеннер сандайында оон баштыннары: АКШ-тың Аллен Даллеске баштаткан Төп разведка эргелели болгаш америк дайынзырактар, а оон-биле кады делегейниң чаа дайынын өөскүдерин оралдажып турар кара-сагыштыг, агрессчи күштер олурар болгаш көзүлбейн-даа олурар ужурлуг.

Пауэрске шииткел онаарда чугула ужур-дузалыг болур бо байдалды кижээп көөрүнче судьяларны камгалакчы кыйгырган.

Баштайгы болган суд байысаалгазының материалдары-биле алырга, Пауэрстиң ужудукчулаан самолёду америк эрге-чагыргаларның дужаалын ёзугаар Совет Эвилелинин агаар делгеминче шургуп кирген дээрзи маргылдаа чокка илереттинген деп камгалакчы айыткан, ол эрге-чагыргаларга ону ынчаар деп Американың Каттышкан Штаттарының чазааның айтыышкыны турган.

Совет Эвилелинің девискээринче шпиончу ёзу-биле үргүлчү шургуп кирер чорукту АКШ-тың чазаа бодунун күрүне политиказының кезээ кылдыр чарлаан дээрзин адвокат айыткаш, Совет Эвилелинин девискээринің кырынга Пауэрстиң ужудуп келгени — оон бодунуң хуузунда күзелинің түннели эвес, оон артында агрессчи бөлүктериниң болгаш ылангыя Американың Каттышкан Штаттарының Аллен Даллеске баштаткан Төп разведка Эргелелинин күзелинден болган, оон системазынга Пауэрс будуктуң чүгле бичии адыры-дыр дээрзин адвокат бадыткаан.

Оон-биле мен Пауэрстен харысалганы дүжүрбейн, а бо кемниг херекти ол бодунуң инициативазы-биле болгаш бодааны-биле эвес, үстүкү черниң дужаалы-биле, бодунуң чагырыкчыларының, ылангыя бодунуң шуут начальниги полковник Шелтоннуң дужаалы-биле үүлгеткен дээрзинче судтуң кичээнгей салырын айтыксап тур мен деп адвокат оон ынай чугаалаан, ону кемниг херек үүлгедиринче чорударда ол чагырыкчыларның боттарының мурнунга салган планнары-биле Пауэрс харылзаа чок болгаш харын-даа ол планнарны аңаа олар чугаалап бербээн.

Бир эвес самолётту черге хондурар азы ону кааптар ужур таварышса Пауэрс ийи туданы баскаш ону бүгү дерилгелери-биле кады узуткаар ужурлуг деп «10-10» кезектің командири полковник Шелтон самолётту ужудуп үндүрериниң мурнунда дужааган дээрзин Пауэрс көргүскен. А туттурар азы ону бакка аажылаар болза, Пауэрс боду өлүртүнер ужурлуг турган.

Пауэрстиң дириг артканы болгаш өчүктү бергени билдингир-ле болгай. Адвокат ол дугайын чугаалааш, Пауэрске шииткел онаарда, полковник Шелтоннуң дужаалын оон күүсетпээнин, а ол ышкаш баштайгы байысаалда үезинде-даа, суд байысаалдазында-даа Пауэрс шын өчээнин судьялар кичээнгейге алыр боор дээрзинге бүзүреп турарын илереткен.

Бодунуң камгалап турар кижизиниң эмыдырал оруун адвокат көрбүшаан, АКШ-та парлалга, радио, кино болгаш өске-даа шугумнар-биле Совет Эвилелинин дугайында чорудуп келген болгаш чорудуп турар пропаганда Совет Эвилелинин дугайын американнарга шын эвес билиндирер, ону көөр хөөн чок болдуурар сорулгалыг дээрзин адвокат айыткан. Политика талазы-биле Пауэрс идепкей чок кижи-дир. Политиктиг номнар номчуурунга ол ынак эвес, чурттар аразының харылзаа байдалын эвээш сонуургап турар.

Пауэрс кандыг-даа политиктиг партияга хамаарышпайн турар. Ол чүгле ажылдап турар болгаш бодунуң келир үезин хандырар дугайын чүгле бодап турар кижи-дир. «Хөрөнгитен» болуксаар чүткүл Пауэрсти, ортумак американ дээр кижи бүрүзү ышкаш, угаан-сарыыл талазы-биле хоозун болдуруп, оон ат-нүүрүн төгейлендирип турар. Амыдыралга Пауэрстиң кол соруулгазы —хөй доллар төлөп бөөр эки ажылдыг болуру ол турган.

Оор ёзулуг, агрессчи чорукту Пауэрстиң кылырынга оон идейлиг оттуушкуну болгаш хоралыг күзели эвес, а «хөрөнгитеннің» моралынга оон кижизиттингени чедирген деп адвокат бодунуң чугаазынга айыткан.

Чиигелде кылырынга барымдаа болур өске-даа байдалдар талазы-биле херектен Пауэрске хамаарыштыр кеземче көргүзериниң дээди хемчээн ажыглаарын судтан дилээр бүгү барымдаалар менде бар. Ындыг болзадаа, үүлгеткен херээн херектен Пауэрстиң совет судтуң мурнунга ассеткилдиг билингенин барымдаалаат, өлүрүп шиидер хемчегни аңаа хамаарыштыр ажыглаарын негевейн гүр мен, ынчангаш херектен Пауэрсти он беш чылда хоспалгазын казып шиидерин судтан дилеп тур мен.

Херектен Пауэрске кеземче көргүзер дугайында күрүне буруудадыкчызының негелдезин залда олурганнар адыш часкаашкыны-биле утказаннар.

Суд чорудулгазының киржикчилериниң чугаазын дыңнаарын чапсар сөөлүнде суд үргүлчүлээн.

Шииткелге каттыжып турар

Шпионнаар политика буурап дүшкен

Америк ужудукчу-шпион Пауэрсти шииткен суд чорудулгазы доозулган. Ол дээрге чүгле шпиончу Пауэрстиң кара сагыштыг хөрээн көргени эвес, оон-биле кады Американың Каттышкан Штаттарының чорудуп турары делегейде дээрбечи, өжелекчи политиканы бууратканы ол болур. Эйзенхауэрниң, Никсоннуң, Гертрениң кемниг, кара сагыштыг америк политиказы совет судка улам-на илереттирген болгаш буруу шаптырган.

Шпион Пауэрсти шииткен суд чорудулгазы бүгү совет улустуң үргүлчү кичээнгейиниң төвүнге турган болгаш АКШ-тың империалистиг политиказына килеңин улам хайныктырган. Бо суд чорудулгазы бүгү-ле дайын күзекчилериниң болгаш провокаторларга шыңгыы сагындырыг болган.

Совет Эвилели кымга-даа кыжанмас, кымның-даа чуртунче халдаарын күзевейн турар. Бистиң улус тайбың күш-ажылда, коммунизмче бүзүрелдиг чоруп олурар. Совет улустуң бүгү ажыл-чорудулгазы чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринче угланган.

И. РЕЗЕДЕНТ.

Олар база деткээн

«Коммунтудуг» септелге-монтаж эргелелиниң дузалаар ажыл-агыйының станок ажылчыннары америк ужудукчу-шпион Пауэрсти шииткен доктаалды изии-биле деткээн.

— Ол шпионну шииткени америк политиканы база-ла шииткени ол болур. Шпион Пауэрс бодунун буруузун миннип көрген, ынчангаш америк күрүненің баштыңнары тайбың-ның хөрээнге хоралыг политиканы чорудуп турар дээрзи бо суд чорудулгазындан улам тодаргайы-биле илерээн—деп, ажылчын Николай Вандяев бодунуң өөрүнге бүзүредип чугаалаан.

— Бодувустуң чазаавыстың чорудуп турары даштыкы тайбың политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар бис—деп, ниити түннелди ында ажылчыннар кылган.

В. МИРОШНИКОВ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райхүүскому Барыын-Хемчик райпозунуң даргазы Тюлюш Чамзырынович Наймит-ооллуң 1960 чылдың август 20-де ондакка таварышкаш мөчээнинің дугайын хажыдал-биле дыңнадып, оон өг-бүлезинге база ханы кажыдалын илередип тур.

СЭКП-ниң райкому
Райкуусном.

Тыва облпотребсоюзтуң баштаар чери болгаш коллективи Барыын-Хемчик райпозунуң даргазы Тюлюш Чамзырынович Наймит-ооллуң 1960 чылдың август 20-де ондакка таварышкаш мөчээнинің дугайын ханы кажыдал-биле дыңнадып, оон өг-бүлезинге база ханы кажыдалын илередип тур.

Тыва облпотребсоюзтуң
баштаар чери.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда киллистериниң 23-54, харысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 22-64, иштики информация киллизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт киллистериниң 23-35, чагаа киллизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал киллизиниң 25-38, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00460. Чагыг № 2071. Культура эргелелиниң типографиязы.